

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
VASA YRKESHÖGSKOLA
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Sanna Hyytinen

INTRESSEBEVAKNING OCH
INTRESSEBEVAKARENS
SKADESTÅNDSANSVAR

Företagsekonomi och turism
2012

ABSTRAKT

Författare	Sanna Hyytinen
Lärdomsprovets titel	Intressebevakning och intressebevakarens skadeståndsansvar
År	2012
Språk	Svenska
Sidantal	68 + 1 bilaga
Handledare	Mayvor Höglund

Huvudsyftet med detta lärdomsprov är att klargöra för läsaren vad intressebevakarens skadeståndsskyldighet innebär och vilka skyldigheter en intressebevakare har. I arbetet ges en överblick av, hur den allmänna intressebevakningen ser ut i dagsläget.

Bisyftet är att läsaren skall förstå vad intressebevakning innebär och denne på basis av arbetet skall kunna fungera som en privat intressebevakare.

Befolkningen i Finland åldras, vilket sätter en allt större press på den allmänna intressebevakningen. Intressebevakaren är en fysisk person som förvaltar huvudmannens ekonomi. Intressebevakarens verksamhet övervakas av magistraten.

Arbetet grundar sig främst på Lag om förmyndarverksamhet och Skadeståndslagen. Även aktuell litteratur, regeringspropositioner och rättsfall har använts.

En intressebevakare är skadeståndsskyldig och genom arbetet har utretts hur intressebevakaren kan bli skadeståndsskyldig och när han är skyldig att betala skadestånd.

ABSTRACT

Author	Sanna Hyytinen
Title	Guardianship and the Liability for Damages of a Guardian
Year	2012
Language	Swedish
Pages	68 + 1 Appendix
Name of Supervisor	Mayvor Höglund

The main purpose with this thesis is to clarify for the reader what the liability for damages of a guardian is and what obligations a guardian have. The thesis gives a general view of the general guardianship in the present situation.

The subsidiary purpose with this thesis is to tell the reader what guardianship is and the latter can on basis of the work operate as a private guardian.

Finnish population is aging, putting an increasing pressure on the public guardianship. The guardian is a natural person who manages the principals' finances.

The thesis is mainly based on Act on Guardianship and Liability Act. Also current literature, government bills and court cases have been used.

A guardian is liable for damages and the thesis has investigated how the guardian may be held liable and when he is liable to pay damages.

Keywords General guardianship, guardian, curatorship, damages, liability

INNEHÅLL

ABSTRAKT

ABSTRACT

FÖRORD

1	INLEDNING	10
	1.1 Val av ämne	10
	1.2 Syfte	10
	1.3 Avgränsning	10
	1.4 Forskningsmetod.....	11
	1.5 Arbetets struktur.....	11
2	FÖRMYNDARVERKSAMHETEN VÄXER FRAM.....	12
	2.1 Historia.....	12
	2.2 Förnyelserna.....	13
	2.2.1 Viktigaste förnyelserna	13
	2.2.2 Mål och orsaker med förnyelsen av lagen.....	15
	2.3 Intressebevakningsfullmakt	21
3	FÖRMYNDARVERKSAMHETEN IDAG	23
	3.1 Rättskapacitet och rättslig handlingsförmåga	23
	3.2 Ekonomiska och personliga angelägenheter	25
	3.3 Ansökan om intressebevakning	25
	3.4 Upphörande av intressebevakningsuppdraget.....	26
	3.5 Två nivåer	27
	3.6 Begränsning av handlingsbehörighet.....	28
	3.7 Den omyndiges ställning.....	29
	3.8 Det rättsliga ansvaret.....	32
	3.9 Övervakningen av intressebevakarens arbete	32
	3.9.1 Tillsynsmyndighet/förmyndarmyndighet.....	32
	3.9.2 Register över förmynderskapsärenden.....	33
4	INTRESSEBEVAKAREN.....	35
	4.1 Allmän intressebevakare	36
	4.2 Intressebevakarens uppgifter och ställning	38
	4.3 Förvaltning av egendom	38

4.4	Omvårdnad av huvudmannen	40
4.5	Intressebevakarens kostnadsersättning och arvode.....	41
4.6	Skadeståndsskyldighet	41
4.7	Handlingssekretess och tystnadsplikt	41
4.8	Intressebevakarens jävighet	42
4.8.1	Intressekonflikt mellan intressebevakaren och huvudmannen....	43
4.8.2	Intressekonflikt mellan huvudmän.....	45
4.8.3	Bekämpning av jävighet.....	46
4.9	Hörande av huvudmannen	46
4.10	Huvudmannens rätt att få service på sitt modersmål	46
4.11	Personliga ärenden	48
4.12	Egendomsförteckning	49
4.13	Redovisningsskyldighet	49
4.14	Plan för förvaltning och användning av egendom	51
5	SKADESTÅND	53
5.1	Utveckling av skadeståndsrätten.....	53
5.2	Skadeståndsansvar	55
5.3	Skadesystemets uppbyggnad	56
5.4	Skada.....	56
5.5	Olika typer av skador	57
5.5.1	Personskada.....	57
5.5.2	Sakskada.....	59
5.5.3	Ekonomisk skada	60
5.6	Vållande och uppsåt.....	62
5.7	Orsakssammanhang	63
5.8	Principen om full ersättning.....	65
5.9	Bör den skadelidande visa att han lider?.....	66
5.10	Intressebevakarens skadeståndsansvar.....	67
5.10.1	Ansvar gentemot huvudman	69
5.10.2	Ansvar gentemot tredje man	70
5.10.3	Arbetsgivarens och ett offentligt samfunds skadeståndsansvar ..	71
5.10.4	Arbetstagarens och tjänstemans skadeståndsansvar.....	72

	6
5.10.5 Förfarande vid händelse av skada	72
5.10.6 Behandling av skadeståndsyrkande.....	73
5.10.7 Klagomål.....	73
6 SLUTDISKUSSION	75
KÄLLFÖRTECKNING.....	77
BILAGOR	

FÖRTECKNING ÖVER FIGURER OCH TABELLER

- Figur 1.** Befolkning efter ålder och kön 2030, prognos 2012.
- Figur 2.** Befolkning efter ålder och kön 2050, prognos 2012.
- Figur 3.** Döda genom demens (inkl. Alzheimers sjukdom) 1985-2009.

FÖRTECKNING ÖVER BILAGOR

BILAGA 1. Ansökan om intressebevakare/Anmälan om en persons behov av intressebevakning

FÖRORD

Detta lärdomsprov utgör en del av utbildningsprogrammet för företagsekonomi och är gjort inom inriktningen för justitieförvaltning. Lärdomsprovet är skrivet under hösten 2012.

Våren och sommaren 2012 utförde jag min praktik på Vasa rättshjälpsbyrå på den allmänna intressebevakningen. Under sommaren klarnade det för mig, att jag vill skriva om intressebevakning, för att jag under praktikperioden blev mer och mer intresserad och vill utveckla mitt kunnande inom området. Alla torde någon gång under sitt liv komma i kontakt med intressebevakning, och jag vill genom mitt arbete klargöra vad det är.

Jag vill tacka Justitieministeriet för den skolning jag fick under praktiken och möjligheten att jag fick praktisera där. Jag vill även tacka min familj, pojkvän och vänner som stöttat mig under hela processen.

Vasa den 13 december 2012

Sanna Hyytinen

1 INLEDNING

1.1 Val av ämne

Intressebevakning blir allt viktigare i dagens samhälle, människor lever längre än förut och behöver hjälp både med de vardagliga sysslorna och med de ekonomiska angelägenheterna. Ibland kan barn, släktingar eller andra närstående personer ta hand om de som behöver hjälp i skötseln med de privata och ekonomiska angelägenheterna. Det är ändå vanligt med intressebevakare, och eftersom befolkningen lever allt längre ökar behovet av intressebevakning. Detta sätter ytterligare större krav på samhället och staten, som tar hand om den allmänna intressebevakningen. Olika befolkningsprognoser visar hur befolkningens struktur antas se ut i framtiden och vilka krav det kan tänkas sätta på behovet av intressebevakning.

1.2 Syfte

Huvudsyftet med lärdomsprovet är att redogöra för intressebevakarens skadeståndsansvar. För att uppnå syftet, kommer jag till först att redogöra för vad intressebevakning innebär. Bisyftet är att gemene man skall förstå vad intressebevakning innebär, och att denne på basis av mitt arbete skall kunna fungera som en privat intressebevakare.

1.3 Avgränsning

Jag kommer huvudsakligen att behandla allmän intressebevakning och kommer endast kort att ta upp den privata intressebevakningen. Lag om intressebevakningsfullmakt (648/2007) möjliggör för en person att i förväg kunna göra en fullmakt och själv kunna bestämma, vem som skall ta hand om dennes angelägenheter när han själv inte längre är förmögen till det. Denna lag stiftades med förhoppning om att inte alla som behöver intressebevakning i framtiden skall få den från staten, utan också från den privata sidan. Staten skulle spara in mycket pengar på detta och kunna använda dem till bättre ändamål. Om detta inte lyckas måste staten i framtiden budgetera en större summa för intressebevakningen.

1.4 Forskningsmetod

Jag kommer att använda mig av den rättsdogmatiska metoden, det vill säga basera mitt arbete på lagar, regeringspropositioner, rättspraxis och doktrin.

1.5 Arbetets struktur

I det här lärdomsprovet kommer jag i kapitel 2 berätta om hur förmyndarverksamheten växt fram och orsaker till förnyelsen av lagen. I kapitel 3 behandlas hur förmyndarverksamheten ser ut idag, i kapitel 4 intressebevakaren, bland annat vad han har för uppgifter. Kapitel 5 handlar om skadeståndsrätten, först tas det upp allmänt om skadeståndsrätten, varifrån jag går vidare till intressebevakarens skadeståndsansvar. För att arbetet ska bli djupare har jag valt att ställa frågor till Anne Karikoski, som är ledande allmän intressebevakare, och Petra Villman, som är allmän intressebevakare, och på det sättet få en inblick av hur det sker i praktiken.

2 FÖRMYNDARVERKSAMHETEN VÄXER FRAM

2.1 Historia

Före dagens lag om *förmyndarverksamhet* har det funnits flera lagar om förmyndarverksamhet. Under medeltiden var det släktens uppgift att ta hand om förmyndarskapet. De dåtida lagarna reglerade i vilken ordning släktingarna var berättigade att verka som *förmyndare* åt en *myndling*. Syftet med förmyndarskapet var att trygga att släktingarna ärvde så mycket som möjligt när myndlingen dog. Övervakningen av förmyndarverksamhetens förvaltning hörde till släktingar och inte till myndigheten. Under slutet av medeltiden trädde en ny stadslag i kraft enligt vilken förmyndarskapet inte enbart var släktens uppgift. Om inte en släkting fanns som kunde ha fungerat som förmyndare skulle stadsrådet utse två förmyndare åt myndlingen, vilka var redovisningsskyldiga åt stadsrådet. Det fanns redan då en tanke om att förmyndarskap skall främja myndlingens egna intresse. (Välimäki 2008, 2-3)

I 1734 års lag placerades stadganden gällande förmyndarskap i *ärvdabalken*, vilka framhävde familjens och släktens betydelse i förmyndarverksamheten. Dock hörde granskningen av årsredovisningarna fortfarande till släktingarna, men domstolarna gavs makten att övervaka att den redovisningsansvarige uppfyllde sin uppgift. I och med Lag om förmyndarskap från 1898 (34/1898) blev övervakningen av förmyndarskapet helt och hållet myndigheternas uppgift. Huvudansvaret för övervakningen och förvaltningen av förmyndarverksamheten hörde till underrätten. I varje kommun fanns en *förmyndarskapsnämnd* som fungerade som en förberedande och verkställande myndighet för underrätten. Från och med år 1898 togs förvaltningen om hand av myndigheten, det viktigaste var att värna om myndlingens intressen, inte familjens och släktens. (Välimäki 2008, 3)

Den nya lagen om förmyndarverksamhet, som trädde i kraft år 1999, innebar att förmyndarverksamheten övergick från kommun till stat. Förvaltningen och övervakningen effektiviserades. Övervakningen och förvaltningen flyttades från förmyndarskapsnämnderna till magistraterna. (Välimäki 2008, 3)

2.2 Förnyelserna

Den nya lagen om förmyndarverksamhet trädde i kraft 1.12.1999 och hävde den gällande lagstiftningen från 1898 (34/1898). Förnyelsen av lagen sträckte sig över trettio år. Kommittén gav i sitt betänkande år 1971 hur förnyelsen av lagen borde ske efter sex års förarbete. Det tog två år att godkänna lagen, efter att den sista lagförberedande arbetsgruppen hade ställt lagpropositionen. Riksdagsbehandlingen gick snabbt, på grund av att Lag om förmyndarverksamhet godkändes som en budgetlag och hörde till år 1999 inkomst- och utgiftsuppskattning. (Välimäki 2008, 4-5)

2.2.1 Viktigaste förnyelserna

Den viktigaste förnyelsen med lagen gällde termerna, intressebevakningssystemet samt myndigheterna. Ord med negativ stämpel så som förmyndarskap skulle bort genom förnyelsen av lagen. Ändå gick det inte att slopa begreppet förmyndarskap helt på grund av informativa orsaker. Förmyndarskap syns ännu i olika förvaltningar och institutioner; ärenden uträttas hos förmyndarmyndigheten, lagen gäller förmyndarverksamhet och intressebevakningen införs i registret över förmyndarskapsärenden. (RP 146/1998; Välimäki 2008, 5-6)

Termer

Begrepp som *förvaltare* och *förmyndare* föreslogs slopas i propositionen. Den som sköter en annan persons angelägenheter är *intressebevakare* oberoende hur stor dennes handlingsbehörighet är. De som behöver hjälp i skötseln av angelägenheterna är *huvudmän*, oberoende om de är omyndiga eller inte. Begreppet huvudman är bättre än det tidigare för det visar att intressebevakaren arbetar för huvudmannen i samspel med denne. (RP 146/1998; Välimäki 2008, 5-6)

Intressebevakningssystemet

Enligt den tidigare lagen från 1898 fanns det två olika former av intressebevakning. Det vanligaste var att en gode man blev förordnad åt huvudmannen. Den ena formen innebar att gode mannen inte kunde begränsa huvudmannens handlings-

behörighet och huvudmannen hade samma befogenhet som *gode mannen*, gode mannen fungerade enbart som stöd för huvudmannen. Den andra formen av intressebevakning var mer sällsynt, *huvudmannen blev förklarad omyndig*. Huvudmannen förlorade nästan all behörighet att råda över sin egendom och utföra rättshandlingar. Enbart förmyndaren hade rätt att råda över huvudmannens egendom och oftast var det endast förmyndaren som hade rätt att göra bindande rättshandlingar för huvudmannen. Handlingsbehörigheten var mer knapphändig än en myndigs genom olika bestämmelser i annan lagstiftning. En omyndig hade inte rätt att rösta i kommunala eller statliga val. En omyndig kan inte heller fungera som verkställande direktör eller vara medlem i styrelsen i ett aktiebolag. Dessa två olika former finns i den nya lagen. (Välimäki 2008, 6-7; L om förmyndarskap (38/1898) 17§, 20-22§, 66-68§; Kommunallag (365/1995) 5 kap 33§; Finlands grundlag (731/1999) 3 kap 27§ 1 mom.; Aktiebolagslag (624/2006) 6 kap 10§ 1 mom., 6 kap 19§ 1 mom.)

Idag förordnas en intressebevakare som hjälp och stöd åt huvudmannen vid den lindrigare formen av intressebevakning istället för en god man. Nästan hela huvudmannens rättshandlingskapacitet och rätt att råda över sin egendom borttas från honom när huvudmannen blir förordnad den strängaste formen av intressebevakning och blir omyndigförklarad. I den nya lagen om förmyndarverksamhet från 1999, har det dessutom tagits in en annan form av intressebevakning där handlingsbehörighet delvis begränsas. Endera har huvudmannen inte rätt att råda över viss egendom eller göra vissa rättshandlingar, då hör handlingsbehörigheten enbart till intressebevakaren, eller så kan huvudmannen endast tillsammans med intressebevakaren råda över viss egendom eller göra vissa rättshandlingar. När form för intressebevakning väljs bör principen om att använda den lindrigaste formen användas. Den lindrigare formen skall användas om den räcker för att skydda huvudmannen. Proportionalitetsprincipen skall även tillämpas; intressebevakningen skall stå i rätt förhållande till det behov huvudmannen har. (Välimäki 2008, 6-7; L om förmyndarverksamhet (442/1999) 2 kap 8§, 3 kap 18§)

Myndigheter

Idag behandlar domstolar ärenden angående *begränsning av handlingsbehörigheten* samt *förordnande av intressebevakare*. Magistraten tar hand om övervakning av intressebevakare och beviljar olika tillstånd. I och med förnyelsen av lagen ersattes förmyndarskapsnämnden med magistraten. Ständigt försöker staten effektivisera sin verksamhet och minskar därför antalet magistrater genom att sammanslå dem för att spara resurser. Ett register över förmyndarskapsärenden förs av regionförvaltningsverket och magistraten för att övervaka intressebevakningsverksamheten. I och med att en del av ärendena sköts av magistraten och en del av domstolen, är ändringssökandet lite annorlunda; om tillstånd överklagas till förvaltningsdomstolen och vidare till högsta förvaltningsdomstolen. Ärenden som domstolen behandlar skall ändring sökas till hovrätten och högsta domstolen, om den ger rätt att söka ändring. När samma centrala principer ur lag om förmyndarverksamhet tillämpas i olika institutioner, finns det risk för att det uppkommer olika rättspraxis i olika institutioner, hittills har det ändå undvikits. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 5 kap 34§, 6 kap 46-58§, 7 kap 64-68§; Välimäki 2008, 7-8; www.vrk.fi)

2.2.2 Mål och orsaker med förnyelsen av lagen

Behovet av intressebevakning växer

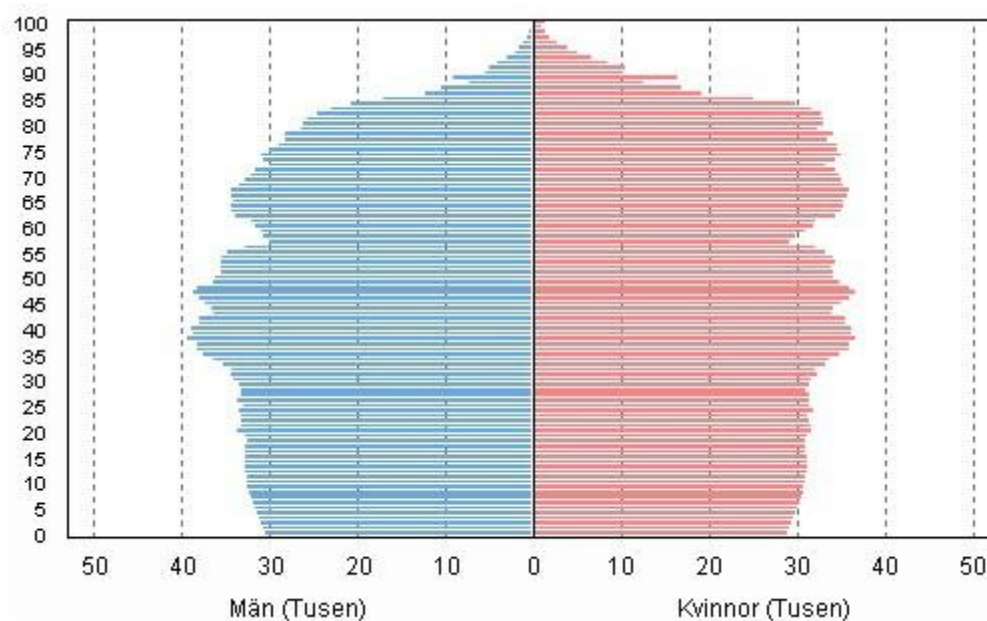
Det omedelbara behovet av intressebevakning för den äldre generationen har vuxit och kommer att fortsätta att växa både i Finland och i övriga Europa. Åldrandet i sig försvagar handlingsförmågan, speciellt sjukdomar och symptom kopplade till åldrandet, som till exempel demens, vilket ökar behovet av stöd och hjälp i skötseln av de ekonomiska angelägenheterna i framtiden. (Välimäki 2008, 11)

Demens är ett samlat namn för försämrad funktion i hjärnan. Ofta blir det allt svårare för den drabbade att klara av vardagliga sysslor, att kommunicera och den drabbade får sämre minne. Närminnet försämras men långtidsminnet hålls klart. Beteendet kan ändras hos en som drabbas av demens; personen kan bli aggressiv, deprimerad, ängslig eller orolig. Även sömnstörningar kan förekomma. Den intel-

lektuella förmågan försämras märkbart. Ofta drabbas äldre människor av demens, men yngre kan även drabbas. 30 % av människor i 90-94 års insjuknar i demens medan enbart 1 % insjuknar i 65-69 års ålder. (www.netdoktor.se; www.vardguiden.se)

Enligt prognosen för år 2030 kommer den äldsta befolkningen ca 90-100 åringarna bestå av en relativ liten andel av befolkningen. Se figur nedan. Det kommer att finnas lika mycket 50 som 70 åringar vilket kommer att synas i vården. Vårdbehovet kommer att vara större i framtiden när den äldre befolkningsgruppen växer. Idag är det på många ställen brist på vårdpersonal, i framtiden måste ytterligare mer vårdpersonal utbildas för att motsvara det kommande behovet. Eventuellt måste arbetskraft utifrån Finlands gränser tas in för att motsvara vårdbehovet annars kanske det kommer att råda personalbrist.

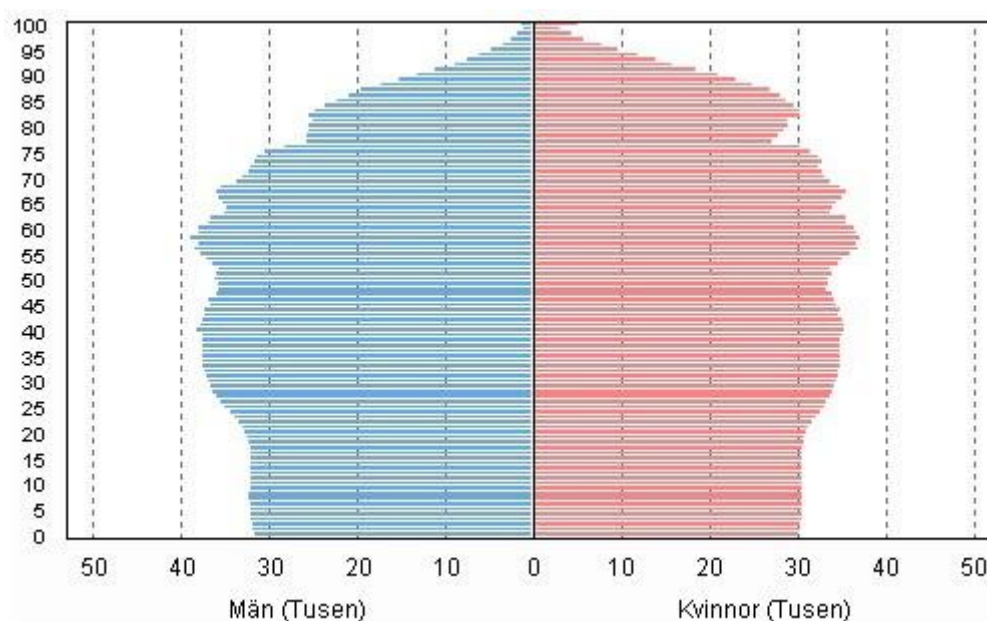
Figur 1. Befolkning efter ålder och kön 2030, prognos 2012

Källa: Statistikcentralen (uppdaterad 28.9.2012) www.stat.fi

I befolkningsprognosen för 2050 syns tydligt, hur den äldre befolkningen växer samtidigt som den yngre befolkningen hålls stabil och växer i långsammare takt än i prognosen för år 2030. Se figur nedan. Den äldsta befolkningen 90-100 åringar finns mer än förut, vårdbehovet kommer att växa under de kommande fyrtio åren.

Figur 2. Befolkning efter ålder och kön 2050, prognos 2012

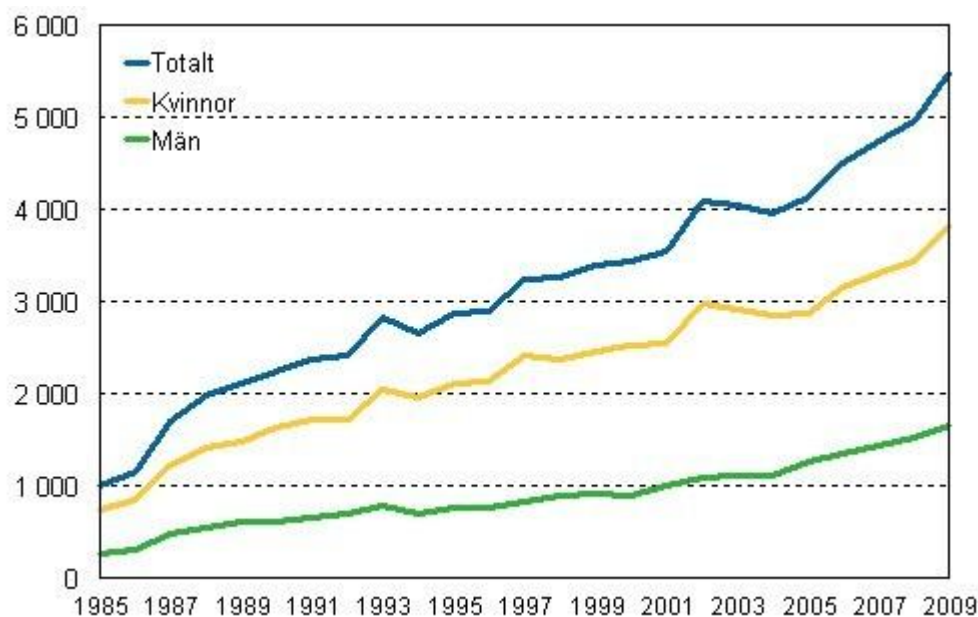

Källa: Statistikcentralen (uppdaterad 28.9.2012) www.stat.fi

Den åldrande befolkningen drabbas ofta av sjukdomar, funktionsnedsättningar, långvarig frånvaro (så som långtidsvård) eller av någon annan motsvarande orsak. Dessa kommer att behöva hjälp och stöd i skötseln av de vardagliga sysslorna. När anhöriga eller andra närstående inte har möjlighet att ta hand om åldringen, träder staten in och tar hand om åldringen, en intressebevakare förordnas att ta hand om åldringen i den grad han behöver hjälp och stöd enligt intressebevakningsbeslutet. Ofta behövs stöd i skötseln av de ekonomiska angelägenheterna.

Diagrammet nedan visar, hur antalet som dör i demens växer hela tiden. År 1985 dog 1000 personer i demens, år 2009 cirka 5500 personer. Under bara nitton år har antalet som dör i demens mer än femdubblats. Diagrammet visar hur behovet av intressebevakning och intressebevakare kommer att behövas i framtiden. Av ovanstående diagram framgår, att befolkningen kommer att leva längre i Finland, hög ålder kräver vård. Med förebyggande vård kan kanske behovet av intressebevakning minskas i och med att konditionen upprätthålls och personen kan vara fysiskt aktiv längre och själv ta hand om sina personliga och ekonomiska angelägenheter.

Figur 3. Döda genom demens (inkl. Alzheimers sjukdom) 1985-2009

Källa: Statistikcentralen (publicerad 17.12.2010) www.stat.fi

Europeiska rådets rekommendationer

Huvudprinciperna och målen med den nya Lagen om förmyndarverksamhet är europeiska. Finlands nya system grundar sig på samma huvudprinciper och mål som Österrike, Tyskland, Sverige och Danmark. Europeiska rådets rekommendation är grund för den nya europeiska förmyndarverksamhetens riktning. Rekommendationen gäller principen om funktionshindrades vuxnas rättsliga skydd. (Välimäki 2008, 12) Nedan presenteras de viktigaste principerna kort:

1. *Principen om att respektera människovärdet och de mänskliga rättigheterna.*

Denna princip är grund för de andra principerna. Människovärdet och de mänskliga rättigheterna gäller alla, även till dem vars förmåga har försämrats. Okränkbarhet av den grundläggande frihet och de mänskliga rättigheterna är utgångspunkten. Diskriminationsförbud, rätt till skydd av familjeliv och privatliv är viktiga mänskliga rättigheter för huvudmannen. En mänsklig rättighet som alla har finns i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna i första

tilläggsprotokollet i första artikeln, är att kunna njuta av sin egendom i lugn och ro.

2. *Proportionalitetsprincipen.*

Skyddsmetoden skall väljas utgående från behovet av skydd. Det handlar inte om ett allmänt skydd, utan skall anpassas efter situationen. Skyddet skall vara tillfälligt istället för permanent, därmed skraddarsytt för varje situation.

3. *Principen om huvudmannens välfärd och förmåner*

Huvudmannens välfärd och förmåner är i avgörande position när graden av skydd samt skyddsmetod väljs, endast huvudmannens intressen beaktas. Huvudmannens känslor och egna önskningar skall tas så bra som möjligt i beaktande. Egendomen skall endast användas till huvudmannens välfärd och förmån.

4. *Nödvändighetsprincipen*

Handlingsbehörigheten skall behållas så bred som möjligt och endast begränsas i den mängd som är nödvändigt för att skydda huvudmannen. Även om intressebevakaren tar hand om de ekonomiska angelägenheterna betyder det inte att huvudmannens handlingsbehörighet begränsas på andra områden.

(Välimäki 2008, 12-13)

Dessa principer gäller främst intressebevakningssystemet i Lag om förmyndarverksamhet. Principer som, enligt *Saarenpää*, är viktiga för hela lagen är respekt för människan, individuella stödåtgärder samt principerna om flexibilitet i de ekonomiska angelägenheterna och en effektiv förvaltning. (Välimäki 2008, 13-14)

Grundläggande principer

Både den finländska och den europeiska riktningen på förmyndarverksamhetslagen bygger på två olika principer som kan vara motstridiga; respekt för de mänskliga rättigheterna och huvudmannens självbestämmanderätt, samt skydd av huvudmannen genom att kontrollera honom. (Välimäki 2008, 14)

Respekt för de mänskliga rättigheterna och huvudmannens självbestämmanderätt

Under 1970-talet började man se kritiskt på förmyndarskap; det ansågs att förmyndarskap var en del av den kontroll samhället utövade, likaså bestraffningen samt vården av mentalvårdspatienter. Förmyndarskap jämfördes med straffrättsliga sanktioner och uppmärksamhet riktades mot rättsskyddsaspekter. Det viktigaste blev nu skyddande av de mänskliga rättigheterna och huvudmannens självbestämmanderätt. Vid förnyelsen av förmyndarverksamheten år 1983, togs huvudmannens autonomi (självbestämmanderätt) och respekt för de mänskliga rättigheterna in i förmyndarverksamhetslagen. Endast i undantagsfall omyndigförklarades någon, i första hand skulle en gode man förordnas. Slutligen har huvudprincipen om respekt för huvudmannens mänskliga rättigheter slagit igenom i den ikraftvarande lagen från år 1999. (Välimäki 2008, 15)

Skyddande av huvudmannen genom kontroll

Historiskt har huvudmannen kontrollerats genom en paternalistisk synvinkel. Paternalism innebär en beskyddande relation mellan överordnad och underordnad. Förut från 1898 till 1980-talet sågs endast förmyndarverksamheten ur denna synvinkel. Kanske trodde man, att genom att begränsa hans handlingsbehörighet kunde mänskliga rättigheter och rättsskydd bäst garanteras. Det allra viktigaste var att skydda huvudmannen genom kontroll, mindre viktigt var de mänskliga rättigheterna och rättsskyddet. (Välimäki 2008: 14; Svenska Akademiens ordlista)

Skydd genom kontroll av huvudmannen framkommer genom att handlingsbehörigheten begränsas. En intressebevakare förordnas för att stöda och hjälpa huvudmannen i de ekonomiska angelägenheterna samt representera honom om behov finns. Magistraten skyddar även huvudmannen genom kontinuerlig övervakning av intressebevakarens verksamhet och ser till att intressebevakaren arbetar för huvudmannens förmån, ingen annans. (Välimäki 2008, 14-15)

De olika principerna kompletteras av varandra

Vårdnad baserad på nödvändighet av huvudmannens självbestämmanderätt och mänskliga rättigheter eller principen om att använda den lindrigaste skyddsmeto-

den kan leda till att för lindrig metod används, som i sin tur leder till brist på skydd eller öppenhet. (Välimäki 2008, 15)

Dessa två principer kompletterar varandra, de bör inte ses som motstridiga. Huvudmannen är sällan jämlik med andra till sina förmågor, därför bör de svagare aktivt skyddas, med andra ord paternalistiskt. Huvudmannens mänskliga rättigheter bör beaktas när han skyddas. Skyddandet av huvudmannen har glömts om hans mänskliga rättigheter inte längre har betydelse. När huvudmannens mänskliga rättigheter har förbigåtts i skyddandet handlar det inte längre om att skydda huvudmannens förmåner. Dessa tillvägagångssätt kompletteras av varandra och därför bör en balans mellan dem finnas. Paternalism så som den var förut finns inte längre i dagens förmyndarverksamhet. Nu finns förmågan att lyssna och respektera, ge åsikten en betydelse – visa vördnad åt närstående. (Välimäki 2008, 16)

2.3 Intressebevakningsfullmakt

År 2007 trädde Lag om intressebevakningsfullmakt (648/2007) i kraft. Denna lag möjliggör för en person att i förväg själv få bestämma hur dennes saker ska skötas i framtiden om han ej själv är kapabel att göra det, vem denne vill ha som intressebevakare samt hur intressebevakarens verksamhet ska övervakas. Intressebevakningsfullmakt är ett steg bort från staten och lite som intressebevakningen uttryckte sig förut i och med enskilda intressebevakare. Å andra sidan underlättar intressebevakningsfullmakten förvaltningen och övervakningen. Den som gör upp intressebevakningsfullmakten väljer i hur stor grad han vill att intressebevakaren bevakas samt vem som bevakar hans intressen. (Välimäki 2008, 3; L om intressebevakningsfullmakt (648/2007))

Med hjälp av intressebevakningsfullmakten kompletteras intressebevakningssystemet. Intressebevakningsfullmakten är en specialform av fullmakt. Principer och regler vilka gäller fullmakt bör följas om inte annat nämns i Lagen om intressebevakningsfullmakt. Tanken med intressebevakningsfullmakt är att stödja huvudmannens självbestämmanderätt. Intressebevakningsfullmakten utesluter den vanliga formen av intressebevakning i och med att huvudmannen i förväg har valt vem han vill ha som sköter hans ärenden när han ej längre är förmögen till det.

Intressebevakningsfullmakten är därmed den första och främsta formen av intressebevakning. I regel kan inte en intressebevakare förordnas med stöd av Lag om förmyndarverksamhet om huvudmannen har gjort upp en intressebevakningsfullmakt att sköta samma saker. Genom intressebevakningsfullmakten kan huvudmannen själv i förväg bestämma hur han vill att hans intressebevakning ser ut när han själv förlorat handlingsförmågan. (Välimäki 2008, 8; L om intressebevakningsfullmakt (648/2007))

Intressebevakningsfullmakten har tre faser. Huvudmannen gör upp ett formbundet dokument, intressebevakningsfullmakten som han överräcker till den befullmäktigade. Varefter huvudmannen förlorat handlingsförmågan och inte längre kan ta hand om sina personliga eller ekonomiska angelägenheter som intressebevakningsfullmakten innehåller, skall den befullmäktigade be magistraten fastställa intressebevakningsfullmakten. Den befullmäktigade är berättigad att representera huvudmannen i processer och rättshandlingar efter fastställandet. Intressebevakningsfullmakten skiljer sig från den vanliga intressebevakningen. Magistraten övervakar inte den befullmäktigade lika noga som intressebevakaren, tillståndskontroll hör inte till den valiga övervakningen. Magistraten kontrollerar enbart den befullmäktigades verksamhet lika noggrant som intressebevakarens om det står i intressebevakningsfullmakten. (Välimäki 2008, 8-9)

3 FÖRMYNDARVERKSAMHETEN IDAG

Det huvudsakliga syftet med *förmyndarverksamhet* är att bevaka ekonomiska angelägenheter, rätt och intressen åt de personer som inte själv klarar av det på grund av sjukdom, frånvaro, omyndighet eller annan orsak. ”Omyndig är den som inte fyllt 18 år (minderårig) och den som fyllt 18 år (myndighetsåldern) men förklarats omyndig.” En intressebevakare sköter den omyndiges angelägenheter för honom. En intressebevakare kan förordnas som stöd i skötseln av angelägenheter åt en omyndig. Den omyndiges handlingsbehörighet kan begränsas ”om förordnande av intressebevakare inte är en tillräcklig åtgärd”. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 1 kap 1-3§)

Vanligaste orsakerna till oförmåga är faktiska, så som frånvaro och sjukdom eller rättsliga som kan bero på omyndighet på grund av minderårighet. Lagens främsta syfte är, att ordna skötsel av de ekonomiska angelägenheterna samt övervaka de ekonomiska förmånerna. Bisyftet med lagen är, att ge hjälp och stöd i personliga ärenden, så som i arrangering av rehabilitering, vård och omsorg. Dessa saker nämns endast i korthet i lagen och ger endast en allmän beskrivning. (Välimäki 2008, 1)

I första hand är det vårdnadshavarens uppgift att bevaka barnets intressen. Vårdnadshavarna är automatiskt barnets intressebevakare utan särskilt förordnande. (Bärlund m.fl. 2000, 61)

Intressebevakaren bör förhandla i ärenden som är av stor betydelse med den minderåriga. Den minderåriges behörighet att själv råda över viss egendom och den minderåriges ålder begränsar intressebevakarens rätt. (Bärlund m.fl. 2000, 61)

3.1 Rättskapacitet och rättslig handlingsförmåga

Det är viktigt att hålla isär rättskapacitet och rättslig handlingsförmåga. *Rättskapacitet* innebär att ett rättssubjekt kan ha skyldigheter och rättigheter, det går att rikta förbud eller påbud mot honom. Det kan innebära att ett rättssubjekt exempelvis kan vara gäldenär, äga något eller bli ansvarig för en rättsstridig handling. Rättskapaciteten är alltså en grundläggande rättighet och frihet som ”en hörnsten

för rättsordningens funktionsduglighet". Rättslig handlingsförmåga innebär att rättssubjektet själv är behörig att vidta åtgärder, som i slutändan kan ha rättslig betydelse. Rättslig handlingsförmåga kan innebära att rättssubjektet tar lån, säljer sin egendom självt eller svarar för en skada som han själv åsamkat. Det rättsliga ansvaret och rättshandlingsförmågan är inte bundna till varandra, personen har rättsligt ansvar fast han saknar rättshandlingsförmåga. (Bärlund m.fl. 2000, 53-54)

Rättskapacitet får människan direkt i samband med födseln under förutsättning att barnet föds levande. Genast barnet visar livstecken, har det fått rättskapacitet, det har det oberoende av hur länge det lever. Fostret är inte ett rättssubjekt, men det skyddas med speciallagstiftning (ex. avbrytande av graviditet) om barnet föds levande har barnet rätt att erhålla ersättning om det orsakats skador åt honom i fosterstadiet. Rättskapacitet har en person fram till sin död, den upphör när personen avlider. När hjärt- eller hjärnverksamheten bestående har upphört är en människa död, men ibland kan det vara svårt att veta när en människa avlidit – därför har Lagen om dödsförklaring stiftats. Delar av kroppen eller kroppen kan saknas, domstolen kan dödsförklara personer om de omkommit i olyckor eller varit länge försvunna. (Bärlund m.fl. 2000, 54)

Det finns inte partiell rättskapacitet, den är alltid fullständig. ”*En levande människa är alltid ett rättssubjekt*”. Detta förutsätts av den internationella människorättskonventionen och FN:s deklARATION om de mänskliga rättigheterna. Det går inte att frånta rättskapacitet av en människa så länge han är i liv eller med några åtgärder inte heller begränsa den. (Bärlund m.fl. 2000, 55)

Rättshandlingsförmåga kompletterar rättskapaciteten och är den viktigaste förmågan en fysisk person kan ha som ett rättssubjekt. Rättshandlingsförmågan är viktig för att vi varje dag företar rättshandlingar, den är nödvändig för att vi skall kunna leva normalt. Enligt grundlagen är det en grundförutsättning för människovärdet och är en stor del av vår självbestämmanderätt. Enligt grundlagen går det att jämföra medborgarnas grundläggande rättigheter och friheter med rättshandlingsförmågan. Fullständig rättshandlingsförmåga får människan när han blir myndig, det vill säga den dag han fyller 18 år. Från och med 18 års ålder kan människan bland annat ingå avtal, bestämma över sin egendom eller företa andra rättshandlingar.

Rättshandlingsförmågan brukar också kallas för myndighet. (Bärlund m.fl. 2000, 55)

3.2 Ekonomiska och personliga angelägenheter

Lag om förmyndarverksamhet reglerar endast i korthet hur intressebevakaren skall representera huvudmannen i saker som berör hans person. Specialområdet är vård av huvudmannen, som hör till huvudmannens person. I *Lag angående vårdnad om barn och umgängesrätt* (361/1983) finns specificerat barnets vård, men största delen av frågorna som berör vuxna som behöver vård finns inte reglerat. I speciallagar finns reglerat om användningen av huvudmannens talan. Intressebevakningsrätt är alltså ett övre begrepp, förmyndarverksamhet, representering av saker angående huvudmannens person, vård av huvudmannen samt användning av huvudmannens talan hör hit. Intressebevakaren samlar alla dessa, beroende på situation kan intressebevakaren ha behörighet att verka på alla ovannämnda områden. (Välimäki 2008, 26-27)

Ibland kan det vara svårt att skilja mellan de ekonomiska och personliga angelägenheterna, eftersom de ganska ofta berör varandra. I normala fall är det inte svårt att skilja på dem, till exempel vid anskaffning av identitetskort eller pass, eller namnändring. Enligt *Saarenpää* är en av de centrala principerna i Lag om förmyndarverksamhet *flexibilitet* i skötseln av de ekonomiska angelägenheterna. Den här principen kan anpassas när ärendet gäller huvudmannens person men har betydande effekter på hans ekonomi enligt det sätt som Lag om förmyndarverksamhet ger. De saker som både rör huvudmannen som person och hans ekonomi är de mest problematiska. Huvudmannens boningsplats hör till huvudmannens person, byte av bostad är ändå ofta en ekonomisk fråga. Rehabilitering hör likaså till huvudmannens person, men har direkt ekonomiska effekter när den blir dyr. (Välimäki 2008, 18)

3.3 Ansökan om intressebevakning

Ansökan om intressebevakning görs hos förmyndarmyndigheten, det vill säga magistraten i Finland som även bevakar intressebevakarens verksamhet. (L om

förmyndarverksamhet (442/1999) 2 kap 13§) Se bilaga 1 för ansökan om intressebevakare/anmälan om en persons behov av intressebevakning.

Den som fått kännedom om att någon är i behov av intressebevakning kan meddela om saken till förmyndarmyndigheten utan hinder av tystnadsplikt. Domstolen kommer att förordna en intressebevakare åt den som är i behov av intressebevakning. Om personen som behöver intressebevakning själv förstår innebörden av saken kan han om han vill ansöka om att en viss person blir hans intressebevakare. Magistraten kommer att förordna den person som den ansökande önskade till intressebevakare. (Bärlund m.fl. 2000, 64)

3.4 Upphörande av intressebevakningsuppdraget

Intressebevakningsuppdraget gäller endera tills vidare eller för viss tid, ifall en intressebevakare endast blev förordnat för att sköta en viss uppgift slutar uppdraget direkt uppdraget slutförts. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 2 kap 15§)

Uppdraget som intressebevakare upphör då huvudmannen avlider, intressebevakningsuppdraget upphör (viss tid eller ett visst uppdrag slutförts), huvudmannen blir myndig (grund minderårighet), intressebevakaren omyndigförklaras eller skiljs från uppdraget, det i Finlands erkänts ett sådant beslut som fattats i en annan stat om intressebevakning och fortsatt intressebevakningsuppdrag är i strid med det nya beslutet. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 2 kap 17§ 1 mom.)

Då huvudmannen inte längre är i behov av intressebevakning skall domstolen på ansökan besluta om upphörande av intressebevakningsuppdrag. Domstolen beslutar om behovet finns eller inte finns längre. Om det ursprungliga syftet med intressebevakningen inte mera kan uppnås på grund av att huvudmannen flyttat utomlands får domstolen besluta om upphörande av intressebevakningsuppdraget. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 2 kap 17§ 3 mom.)

När intressebevakaren är olämplig, oförmögen eller på grund av något annat, skiljs han från uppdraget. På intressebevakarens begäran kan han skiljas från uppdraget, dock kan vårdnadshavaren för ett minderårigt barn endast befrias på grund av särskilda skäl från intressebevakningsuppdraget på egen begäran. Domstolen

kan vid behov skilja en intressebevakare som är vårdnadshavare för ett minderårigt barn, det kan inte förmyndarmyndigheten. Förmyndarmyndigheten kan endast skilja intressebevakaren från uppdraget när denne inte är vårdnadshavare för barnet. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 2 kap 16§)

Förmyndarmyndigheten bör vart fjärde kalenderår granska om det finns orsak även till intressebevakning i framtiden, om inte bör en ansökan om upphörande av intressebevakning göras till tingsrätten. Om det handlar om grunden för intressebevakningsförordnandet eller annan orsak och det är uppenbart att behovet av intressebevakning är av bestående karaktär behövs dock ingen utredning göras. Utredningen görs utifrån de uppgifter som förmyndarmyndigheten fått genom granskningen av redovisningen eller annat sätt sett från huvudmannens situation. I utredningen skall intressebevakaren höras, huvudmannen skall höras om det antas att han förstår sakens betydelse och det uppkommit omständigheter som visar att man borde ändra intressebevakningsförordnandet. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 2 kap 17 b§)

Giltighetstiden på intressebevakarens uppdrag eller intressebevakningsuppdraget kan ändras vid behov av domstolen eller i vissa fall av förmyndarmyndigheten. För att intressebevakningsuppdraget eller dess giltighetstid ska kunna ändras av förmyndarmyndigheten bör huvudmannen förstå vad det innebär. Huvudmannen och intressebevakaren bör tillsammans begära om ändring. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 2 kap 15§)

3.5 Två nivåer

Förmyndarverksamhet kan ses ur två olika nivåer. *Nivån av kontroll och övervakning*, magistraten kontrollerar intressebevakarens verksamhet i efterhand genom att granska intressebevakarens förvaltning eller genom att granska tillståndsansökning i förhand. Delvis kan stadganden som gäller kontroll och övervakning i Lag om förmyndarverksamhet hör delvis till förvaltningsrätt. *Nivån för praxis*, i vilken intressebevakaren hjälper och stödjer och kan fungera som representant åt huvudmannen i olika rättshandlingar samt andra ärenden vid behov. Stadganden som gäller det här planet i *Lag om förmyndarverksamhet* är främst

civilrättsliga. Enligt *Saarenpää* hör förmyndarverksamhet till personrätt, viktigaste är respekt av individen och dess centrala begrepp är privatliv, självbestämmanderätt och individualitet. Enligt Helin är förmyndarverksamhet sett ur ett samhällsperspektiv en del av det skydd som samhället ordnar åt sjuka, barn och åldringar. (Välimäki 2008, 2)

3.6 Begränsning av handlingsbehörighet

Domstolen kan begränsa handlingsbehörigheten hos en myndig om han inte klarar av att sköta de ekonomiska angelägenheterna. Hans oförmåga skall leda till att hans försörjning, förmögenhetsställning eller andra intressen äventyras och enbart förordnande av intressebevakare inte räcker för att den myndiges intressen skulle vara tryggade. En myndig får ej omyndigförklaras om övriga åtgärder räcker för att trygga hans intressen. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 3 kap 18§ 1 mom., 3 mom.)

Handlingsbehörigheten kan begränsas så att den myndiga får bara tillsammans med intressebevakaren ha hand om viss egendom eller företa vissa rättshandlingar, omyndigförklara den omyndige eller genom att besluta att den myndige inte har rätt att ha hand om viss egendom eller ”*inte är behörig att företa vissa rättshandlingar*”. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 3 kap 18§ 2 mom.)

Handlingsbehörigheten får inte begränsas mer än nödvändigt för att trygga huvudmannens intressen. Det går ej att begränsa handlingsbehörigheten så huvudmannen ej kan företa sådana rättshandlingar som en omyndig kan företa enligt lag. Ifall vägande skäl finns kan domstolen begränsa det som huvudmannen förtjänat genom eget arbete. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 3 kap 18§ 4 mom.)

En intressebevakare bör förordnas åt huvudmannen i samband med begränsning av handlingsbehörigheten av domstolen om den anser det vara nödvändigt. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 3 kap 20§)

Beslutet av begränsning av handlingsbehörighet gäller tills vidare eller för viss tid. När begränsningen inte mera är nödvändig skall den upphävas. Giltighetstiden

eller begränsningen kan ändras om förhållanden förändras eller något annat. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 3 kap 22§)

3.7 Den omyndiges ställning

En person är *omyndig* innan han blir *myndig*. En omyndig person saknar fullständig rättshandlingsförmåga och är ett rättssubjekt. Intressebevakaren företar rättshandlingar för den minderårige. I normala fall är vårdnadshavaren eller vårdnadshavarna tillsammans den omyndiges intressebevakare, om inte domstolen förordnat någon annan till intressebevakare. (Bärlund m.fl. 2000, 55)

”En omyndig har inte rätt att själv förfoga över sin egendom, ingå avtal eller företa andra rättshandlingar, om inte något annat bestäms i lag”. Den omyndige får besluta om sådana ärenden, som gäller honom om han förstår dess innebörd. Rättshandlingar som är sedvanliga och små, har mindre betydelse får den omyndige företa. I dagens samhälle är unga och barn tvungna att företa rättshandlingar dagligen, exempelvis när de gör små uppköp i butiken. Den omyndige har rätt att ha hand om det, som han genom eget arbete förtjänat under tiden han var omyndig samt egendom som intressebevakaren har ställt till den omyndige, exempelvis bruksmedel. Intressebevakaren får överta förvaltningen av ovannämnda egendom om den omyndiges intressen står i strid på grund av hur den omyndige agerar eller kunde agera. Samtycke av förmyndarmyndigheten måste fås om intressebevakaren vill förvalta den omyndiges arbetsinkomst. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 4 kap 23§, 24§ 1 mom., 25§, 38§ 1 mom.; Bärlund m.fl. 2000, 56)

En person som fyllt 15 år får enligt arbetsavtalslagen själv ingå, säga upp eller häva sitt arbetsavtal. Dock kan intressebevakaren häva avtalet om han anser det vara nödvändigt med tanke på den minderåriges utveckling, uppfostran eller hälsa. (Bärlund m.fl. 2000, 56)

En person som har omyndigförklarats har ingen rättshandlingsförmåga. *”Intressebevakningslagstiftningen är en del av samhällets sociala kontrollagstiftning som riktar sig till avvikande personer”*. Man vill skydda dem som inte är tillräckligt mogna för fullständig rättshandlingsförmåga, på det sättet skyddas de omyndiga –

det vill säga de åldersklasser som inte anses vara tillräckligt mogna. Samhället strävar att skydda de personer vilka av olika orsaker inte kan utöva sin rättshandlingsförmåga på ett riktigt sätt med hjälp av omyndigförklaring. Omyndigförklaring gäller enskilda personer, inte hela grupper på samma gång. (Bärlund m.fl. 2000, 57)

Ett beslut där handlingsbehörigheten har begränsats gäller tills vidare eller viss tid som anges i beslutet. Det går även att begränsa handlingsbehörigheten på förhand när en omyndig fyllt 17 år. Den omyndiga får inte fullständig rättshandlingsförmåga när han blir myndig. När en myndigs person blir *omyndigförklarad* eller hans *rättshandlingsförmåga* begränsas, förlorar han den rättshandlingsförmåga han har då beslutet kommer. (Bärlund m.fl. 2000, 58)

I den nya Lag av förmyndarverksamhet från år 1999 beskrivs ”*rättshandlingsförmågans betydelse som en central civilrättslig grundläggande fri- och rättighet*”. Rättshandlingsförmågan fräntas endast om det inte finns något annat mildare alternativ. Formerna av intressebevakning är mångsidiga och anpassas alltid efter huvudmannens behov, därför finns det inga enskilda skäl varför en intressebevakare förordnas i lagen. Huvudmannens rättshandlingsförmåga begränsas inte. (Bärlund m.fl. 2000, 57-58)

Grunden till omyndigförklaring är oftast sådant som påverkar personens beteende så som mentala störningar, som ofta förekommer hos åldringar och därvid inverkar på dennes ekonomiska beteende. (Bärlund m.fl. 2000, 58)

Det medför problem vid bedömningen av rättshandlingens giltighet då huvudmannens handlingsbehörighet inte begränsas i samband med att en intressebevakare förordnas åt honom. Det innebär att både intressebevakaren och huvudmannen kan företa rättshandlingar som berör samma egendom. (Bärlund m.fl. 2000, 58) Huvudmannen kan beställa produkter, tidningar och annat utan intressebevakarens samtycke. Huvudmannen kan ingå avtal utan intressebevakarens samtycke. Det är vanligt att huvudmän ingår avtal som innebär, att han binder sig att betala produkten/tjänsten i framtiden kanske utan att han vet om han har ekonomisk möjlighet till det eller inte. Huvudmän skickar ofta räkningar till den allmänna intres-

sebevakningen av produkter/tjänster som huvudmannen fått och intressebevakaren blir tvungen att ordna ekonomin så han får betalat den. Ofta handlar det om mindre summor som en tidningsprenumeration, men ibland kan det handla om större summor som till exempel en bilreparation. Beroende på huvudmannens ekonomiska situation, kan det hända att intressebevakaren blir tvungen att ta kontakt med det företag huvudmannen köpt produkten/tjänsten på kredit av och komma överrens om en betalningsplan. Det är få huvudmän som i den allmänna intressebevakningen har löneinkomster, utan oftast handlar det om pensionsinkomster eller andra sociala förmåner och då kan även en mindre summa vara betydande och ställa till med problem i ekonomin. Fast huvudmannen har rätt att beställa en tidning kan det hända att intressebevakaren blir illa tvungen att säga upp den om huvudmannen inte har ekonomisk möjlighet att betala för tidningen. Detta gäller oftast huvudmän som inte är i det äldre laget. Huvudmän som bor på åldringshem eller liknande har oftast en skötare/anhörig att ringa och fråga om denne har pengar till exempelvis kläder, glasögon eller en ny möbel. Ur intressebevakaren synvinkel är det mycket bättre att de kontaktar honom för då vet intressebevakaren om kommande utgifter och kan bättre planera huvudmannens ekonomi.

Om intressebevakaren inte ger samtycke till en rättshandling den omyndige företagit blir den inte bindande på grund av att den omyndige inte haft rätt att företa rättshandlingen. Dock blir en rättshandling som företagits av den omyndige bindande om den godkänns av den omyndige eller intressebevakaren efter att den omyndige blivit myndig. Ifall en omyndig ingått ett avtal utan samtycke av intressebevakaren har avtalsparten full rätt att dra sig ur så länge avtalet ej fullgjorts eller godkänts. Dock har inte avtalsparten rätt att dra sig ur om han visste att han företagit rättshandlingen med en omyndig, men om parten hade anledning att tro att den omyndige hade rätt att företa rättshandlingen trots omyndigheten kan parten dra sig ur avtalet. När en part drar sig ur skall intressebevakaren eller den omyndige underrättas. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 4 kap 26-27§)

En myndig person kan sakna *faktisk rättshandlingsförmåga*. En rättshandling kan ogiltigförklaras enligt rättshandlingslagen om personens lättsinne eller oförstånd har utnyttjats när rättshandlingen företogs. Bestämmelsen tillämpas i situationer

där personen som företog rättshandlingen inte hade faktisk rättshandlingsförmåga då handlingen företogs. Som exempel kan nämnas att intressebevakaren kan bli tvungen att väcka talan efter omyndigförklaringen för huvudmannens räkning på den här grunden på grund av att omyndigförklaringen inte har retroaktiv verkan. (Bärlund m.fl. 2000, 59)

3.8 Det rättsliga ansvaret

Ansvaret för följderna av handlingar, både det *straffrättsliga och det civilrättsliga ansvaret* fås före myndighetsåldern uppnåtts. När en person fyllt 15 år är han ansvarig för sina handlingar, dock är straffskalan mildare för minderåriga än myndiga. Däremot blir en person under 15 år har inget straffrättsligt ansvar, denne kan bara bli föremål för barnsskyddsåtgärder. En person har civilrättsligt ansvar oavsett ålder och förutsätter inte rättshandlingsförmåga. En omyndig är skyldig att ersätta den skada han åsamkat en annan person, ansvaret ligger inte hos hans vårdnadshavare utan hos honom själv. Skadeståndsansvaret förutsätter dock försummelse. I skadeståndslagen finns ingen nedre åldersgräns för en omyndigs skadeståndsansvar. I rättspraxis har till och med yngre än tioåringar dömts att ersätta skada. Dock bör skadevällandes utvecklingsnivå och ålder beaktas när ersättningens skäliga belopp bedöms. När en person fyllt 18 år har normalt skadeståndsansvar enligt skadeståndslagen. Mentala orsaker kan ändå verka nedsättande på skadeståndsskyldigheten. (Bärlund m.fl. 2000, 59)

3.9 Övervakningen av intressebevakarens arbete

3.9.1 Tillsynsmyndighet/förmyndarmyndighet

Intressebevakarens arbete skall övervakas av förmyndarmyndigheten. ”*Övervakningen hör till den förmyndarmyndighet inom vars verksamhetsområde den som har intressebevakare har sin hemkommun*”. Om den som är under intressebevakning inte har hemkommun i Finland ska den förmyndarmyndighet inom vilken den som är under intressebevakning huvudsakligen vistas sköta övervakningen. Dock om det inte finns en förmyndarmyndighet som sköter övervakningen skall

Helsingfors magistrat sköta övervakningen av intressebevakarens verksamhet. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 6 kap 46§ 1-2, 4 mom.)

Centrala medel vid övervakningen av intressebevakningen är egendomsförteckningen, redovisningsskyldigheten samt planen för förvaltning och användning av egendomen. (Bärlund m.fl. 2000, 65)

3.9.2 Register över förmyndarskapsärenden

Registret är ett riksomfattande register som förs av regionförvaltningsverket och förmyndarmyndigheterna, som finns för att trygga tredje mans rätt, för övervakningen av intressebevakarnas verksamhet och för att övervaka fullmäktigas rätt i enlighet med Lag om intressebevakningsfullmakt (648/2007). Man strävar efter att alla intressebevakningssituationer som innebär skötsel av egendom registreras med undantag med situationer i vilka egendomen är ringa eller intressebevakaren är den minderåriges förälder. Med hjälp av registret går det att följa med olika intressebevakningssituationer, uppfyllandet av redovisningsskyldighet och tillstånd. Förmyndarmyndigheten skall se till att registret uppdateras. (Bärlund m.fl. 2000, 66; L om förmyndarverksamhet (442/1999) 7 kap 64§ 1-2 mom.)

Kontaktinformation och identifieringsuppgifter får föras in om huvudmannen och intressebevakaren och om fullmaktsgivaren och den fullmäktige. Begränsning av handlingsbehörighet samt dess innehåll, intressebevakningsfullmaktens innehåll, grunderna för förordnande av intressebevakare, intressebevakarens uppdrag, lämnande och granskning av redovisning, egendomsförteckning och förvaltningsplan, beslut och åtgärder förmyndarmyndigheten tagit får föras in i registret. Även sådana uppgifter som inte är personuppgifter men behövs för registrets användningsändamål får föras in. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 7 kap 64§ 1 mom.)

Registret är ett personregister och innehåller uppgifter av känslig natur och om myndiga personer. Registret är inte öppet, det är delvis begränsat hurdana uppgifter man kan få från registret. Alla har rätt att dock på förfråga få veta om någon har intressebevakare, vem som är intressebevakare för denne samt hurudant in-

trassebevakningsuppdraget är och om personens handlingsbehörighet begränsats och till vilken grad. Personbeteckningen är dock skyddad och ges endast till personer som behöver den för att bevaka sina rättigheter och intressen eller fullgöra förpliktelser. (Bärlund m.fl. 2000, 67)

4 INTRESSEBEVAKAREN

Vårdnadshavarna är vanligen minderårigas intressebevakare, om det finns behov kan domstolen förordna en annan person till intressebevakare och därmed skilja vårdnadshavaren från intressebevakningsuppdraget. Intressebevakare förordnas till uppdrag av förmyndarmyndigheten eller domstolen åt en myndig person. Förmyndarmyndigheten eller domstolen kan förordna flera intressebevakare och fördela uppgifterna mellan dem vid behov. En person kan förordnas till intressebevakare som ger sitt samtycke samt är lämplig för uppdraget. Erfarenhet och skicklighet bör beaktas vid uppdragets omfattning och art. Intressebevakaren skall vara myndig. Om ett barn föds medan vårdnadshavaren är minderårigt blir vårdnadshavaren intressebevakare åt barnet då vårdnadshavaren blir myndig vid 18 års ålder. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 2 kap. 4-6§)

Om den vars intressen bör bevakas saknar intressebevakare för att intressebevakaren avlidit eller på grund av något annat, bör domstolen förordna en ny intressebevakare åt honom. Om det finns behov skall förmyndarmyndigheten ansöka om förordnande av intressebevakare hos tingsrätten. Domstolen kan förordna en intressebevakare åt en myndig person som inte har förmåga att sköta sina ekonomiska eller personliga angelägenheter eller intressen som på grund av försvagat hälsotillstånd, sjukdom, störning i psykisk funktion eller liknande orsak. Det går att förordna en intressebevakare om personen som behöver det inte motsätter det. Om det inte finns tillräckliga skäl att motsätta sig det kan det ändå förordnas en intressebevakare med beaktande av personens behov och situation. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 2 kap 7-8§)

En ställföreträdare kan förordnas om intressebevakaren är tillfälligt förhindrad att sköta sitt intressebevakningsuppdrag på grund av sjukdom eller annan orsak. Intressebevakaren får ej företräda huvudmannen då motparten är intressebevakarens barn eller make, intressebevakaren själv eller någon annan som intressebevakaren företräder. Dock kan intressebevakaren företräda syskon vid arvsskifte om deras intressen ej är motstridiga eller på grund av andra omständigheter vid arvsskiftet. Ställföreträdaren skall följa lagen på samma villkor som intressebevakaren. En

ställföreträdare kan förordnas av förmyndarmyndigheten på intressebevakarens begäran. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 2 kap 11-12§)

Åt den som saknar intressebevakare och vars handlingsbehörighet har begränsats kan en intressebevakare förordnas av förmyndarmyndigheten när intressebevakaren avlidit eller på grund av annan orsak. Förmyndarmyndigheten kan även förordna intressebevakning åt dem som är i behov av det. Exempelvis störning i psykisk funktion, försvagat hälsotillstånd eller motsvarande orsak. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 2 kap 8§, 12§)

En intressebevakare kan förordnas av en domstol om arv har efterlämnats av en avliden och det inte är klart om arvingar eller testamentstagare finns eller var de vistas eller om rätten till arv inte kan bevakas av dessa. Det är nödvändigt att förvalta den frånvarandes egendom och rätt. Det på förhand har bestämts i ett testamente eller gåvobrev att egendomen skall förvaltas av någon annan än mottagarens intressebevakare och en intressebevakare skall förordnas för att sköta om egendomen med beaktande av mottagarens intresse. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 2 kap 10§ 1-2 mom., 4 mom.)

Ett intressebevakningsuppdrag går att begränsa till en viss rättshandling, viss egendom eller ett visst ärende. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 2 kap 8§ 3 mom.) Det kan exempelvis handla om att sälja en bostad. Ofta är den här typen av intressebevakningen mer krävande än den vanliga för intressebevakaren ej har rättighet att ha hand om huvudmannens hela egendom. Med vanlig intressebevakning syftas på ett fortgående eller ett intressebevakningsuppdrag på viss tid som inte är begränsad till en viss rättshandling, viss egendom eller ett visst ärende.

4.1 Allmän intressebevakare

Huvudprincipen i förmyndarverksamhet har varit att intressebevakningsuppgifterna skulle skötas på frivillig basis. Det har varit vanligt med att privatpersoner fungerat frivilligt som gode män, förmyndare och idag intressebevakare. Ofta har en anhörig förordnats till intressebevakare för långvariga intressebevakningsuppgifter, en advokat har oftast förordnats att ta hand om specialuppgifter så som att re-

presentera huvudmannen vid arvsskifte och rättegångar. Ofta har det berott på huvudmannens förmögenhet (med vilken intressebevakarens arvode och kostnadsersättning betalas) om en privatperson varit intresserad av att fungera som intressebevakare. Om inte tillräckligt tillgångar fanns blev det kommunens uppgift att ta hand om intressebevakningen. Det var kommunen som arrangerade och upprätthöll intressebevakningen. (Välimäki 2008, 62)

När den nya lagen om förmyndarverksamhet trädde i kraft år 1999, flyttade förmyndarverksamheten från kommun till stat. Staten tog från och med då hand om arrangering och upprätthållandet av tjänsten. Med arrangering av intressebevakningstjänster menas att det skall finnas tillräckligt med intressebevakningstjänster för intressebevakaruppdrag inom ett område. Landet delas in i intressebevakningsområden vilka består av en eller flera kommuner. Ordlandet av intressebevakningstjänsterna sköts av statens rättshjälpsbyråer inom intressebevakningsområdena. Justitieministeriet kan genom en förordning föreskriva att en rättshjälpsbyrå inte skall ordna med intressebevakningstjänster, det får dock inte äventyra den regionala tillgången på tjänster. Vid rättshjälpsbyråerna skall finnas en eller flera tjänster som allmän intressebevakare samt biträdande personal i den mängd som behövs. Om det behövs med hänsyn till den regionala tillgången får en rättshjälpsbyrå efter samråd med justitieministeriet köpa intressebevakningstjänster av en sådan producent som har tillräckliga resurser och tillräckligt kunnande för uppdraget. Deras verksamhet får inte äventyra intressebevakningen. En allmän intressebevakare bör ha den utbildning, erfarenhet och färdigheter som behövs för att ändamålsenligt kunna ta hand om skötseln av uppgiften. Den som producerar intressebevakningstjänsten har rätt till arvode och ersättning. (Välimäki 2008, 62; L om ordnande av intressebevakningstjänster i förmyndarverksamheten 575/2008 1§, 2§ 1,3 mom., 4§ 1 mom., 8§)

Skillnaden med en privat och en allmän intressebevakare är att en allmän intressebevakare inte kan vägra att ta emot ett intressebevakningsuppdrag utan vägande skäl. Ett vägande skäl kan till exempel vara jävighet. (Välimäki 2008, 63)

4.2 Intressebevakarens uppgifter och ställning

En intressebevakare bör representera sin huvudman i rättshandlingar som gäller ekonomiska angelägenheter och egendom ifall det inte beslutats om något annat. Intressebevakaren bör representera huvudmannen i ärenden vilkas betydelse huvudmannen ej kan förstå om domstolen förordnat uppdraget åt intressebevakaren. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 5 kap 29§ 1-2 mom.)

När huvudmannen har flera intressebevakare bör dessa i samspel sköta intressebevakningsuppdraget ifall uppgifterna inte fördelats mellan dem av domstolen. Om inte alla intressebevakare kan delta i fattande av beslut på grund av sjukdom, resa eller annan orsak är den intressebevakares åsikt inte nödvändig om dröjsmål skulle medföra olägenhet. Dock bör stora beslut tas tillsammans om inte något annat är mer fördelaktigt för huvudmannen. Om intressebevakarna inte kommer överens i ett ärende kan ett beslut begäras av förmyndarmyndigheten om någon av dem begär det, ärendet behöver dock vara av brådskande karaktär. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 5 kap 30§)

4.3 Förvaltning av egendom

Intressebevakarens uppgift är att ta hand om huvudmannens egendom på bästa sätt så egendomen samt avkastningen kan användas för huvudmannens personliga behov och är till nytta för honom. Intressebevakaren får ej skänka bort huvudmannens egendom. Det är viktigt för intressebevakaren att se till huvudmannens bästa och bevaka hans rättigheter. Om situationen kräver ska intressebevakaren ta över besittningen av den egendom han ska förvalta för att huvudmannens intressen ska skyddas. Intressebevakaren får inte emot huvudmannens vilja ta egendom i sin besittning som huvudmannen fritt får förfoga över. Egendom som behövs för huvudmannens personliga bruk skall lämnas kvar hos honom. Tillräckligt bruksmedel skall lämnas åt huvudmannen med beaktande av omständigheter och behov. Annan egendom som tillhör huvudmannen kan också lämnas åt honom om det ligger i hans intresse. Den omyndige får bestämma om han så önskar över den ovannämnda egendomen samt dess avkastning och om något kommit istället för egendomen. Ifall huvudmannen önskar ge en gåva bör intressebevakaren se till att

denna önskan går att uppfylla om gåvan är sedvanlig samt av ringa ekonomisk betydelse. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 5 kap 32§ 1 mom., 37-38§, 25§ 1 mom.)

Intressebevakaren bör visa respekt mot huvudmannen. Den omyndiges förmögensställning skyddas även fast han är omyndig. Syftet med att behöva tillstånd för att överlåta egendom har sin grund i att huvudmannens egendom skall bevaras. Intressebevakaren bör söka om tillstånd att överlåta egendom från magistraten. Genom detta kan inte intressebevakaren själv till fullo bestämma över huvudmannens egendom, utan behöver i vissa fall godkännande av magistraten för att fullgöra sina handlingar. Det kan handla om att från att sälja mull från huvudmannens mark till försäljning av fastigheter. (Bärlund m.fl. 2000, 62)

När huvudmannen har en allmän intressebevakare har intressebevakaren ett konto, *intressebevakningskonto* till vilket huvudmannen ej har tillgång (men det står ändå i huvudmannens namn för det är hans egendom) och om huvudmannen har en sådan hälsa och kondition att han behöver ett eget konto öppnas ett sådant åt honom. Oftast flyttar intressebevakaren över bruksmedel från intressebevakningskontot till huvudmannens personliga konto med jämna mellanrum och/eller när behov uppstår. Ofta lever huvudmän endast på olika sociala förmåner så som pension och har därmed inga stora inkomster. Intressebevakaren kan på det här sättet ha koll på huvudmannens ekonomiska situation, vilket också är syftet med Lag om förmyndarverksamhet. Om huvudmannen inte behöver ett skilt konto för eget bruk, kan intressebevakaren skriva ut en fullmakt så huvudmannen eller annan befullmäktigad kan lyfta pengar från intressebevakningskontot vid behov. Det kan handla om en huvudman som bor på ett ålderdomshem och får allt han behöver där, det vill säga tak över huvudet, mat och behöver sällan något utöver det. Huvudmannen rör sig sällan utanför åldershemmet och behöver därmed sällan bruksmedel. Om han exempelvis behöver kläder eller glasögon skickas betalningsförbindelser till respektive ställen varifrån sakerna tänks införskaffas. Därifrån skickas sedan en räkning direkt till intressebevakningen som betalas från intressebevakningskontot.

Trots att huvudmannen har intressebevakare har han rätt att företa rättshandlingar och ha hand om sin egendom, om inget annat bestäms genom lag. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 2 kap 14§)

Om huvudmannen så begär skall intressebevakaren upplysa honom om hans ekonomiska situation och hur förvaltningen av huvudmannens egendom sker. Intressebevakaren ska bevara den egendom som är värdefull för huvudmannen, behövs för boende eller idkande av näring under tiden för intressebevakningen samt efter. Annan egendom som inte används för andra behov eller underhåll av huvudmannen bör placeras så värdet bibehålls samt ger skälig avkastning. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 5 kap 39§)

4.4 Omvårdnad av huvudmannen

Med vård av huvudman menas att han sköts om och ges den omsorg han behöver. Det handlar om skötsel av de vardagliga sakerna. Förut gick vård och förmyndarskap hand i hand, till förmyndarskap hörde också vård till år 1983 när dessa skildes från varandra. Omvården, vården, boplats, fostran samt andra personliga saker av en minderårig tas hand om hans vårdnadshavare. Den minderåriges vårdnadshavare är också hans intressebevakare om inte domstolen har skiljt intressebevakaren från uppdraget. När någon annan än vårdnadshavaren blivit förordnad till intressebevakare hör skötseln av de ekonomiska angelägenheterna till intressebevakaren med stöd av Lag om förmyndarverksamhet och skötseln av de personliga angelägenheterna till vårdnadshavaren med stöd av Lag angående vårdnad om barn och umgängesrätt för den minderåriga. (Välimäki 2008, 19, 24-25)

Det är lite mer komplicerat med vuxna. Det är mest troligt att socialvården börjar på initiativ av anhöriga eller på eget initiativ arrangera vård. Det är intressebevakarens uppgift att övervaka att vården arrangeras åt huvudmannen. Intressebevakare för en sådan person som uppnått myndighetsåldern bör se till så huvudmannen får lämplig rehabilitering, omvård och vård han behöver när förhållanden, behov samt huvudmannens önskemål tas i beaktande. Intressebevakaren behöver inte konkret ta hand om vården av huvudmannen, men han skall se till att utreda, ta initiativ och övervaka vården som huvudmannen får. Fast omvårdnaden av hu-

vudmannen hör till de personliga angelägenheterna hör detta ändå till intressebevakaren fast han inte blivit förordnad att representera huvudmannen i de ekonomiska angelägenheterna. (Välimäki 25; L om förmyndarverksamhet (442/1999) 5 kap 42§)

4.5 Intressebevakarens kostnadsersättning och arvode

En vårdnadshavare och intressebevakare för en minderårig har rätt att få ersättning av den minderåriges medel för nödvändiga kostnader. En intressebevakare har rätt till arvode samt ersättning för nödvändiga kostnader; huvudmannens tillgångar, uppdragets omfattning och art bör beaktas så summan är skälig. Intressebevakaren har rätt till arvode samt ersättning av en minderårig och en person som uppnått myndighetsåldern som blivit förordnade intressebevakare. Intressebevakaren har rätt till specialersättning när han sköter en uppgift som kräver betydande arbetsinsats eller yrkesskicklighet, om det ligger i huvudmannens intresse att uppgiften sköts av intressebevakaren. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 5 kap 44§) Det kan handla om att sälja en fastighet eller annan egendom av ett betydande värde.

4.6 Skadeståndsskyldighet

En intressebevakare är skyldig att ersätta skada som han uppsåtligen eller av oaktsamhet åsamkat huvudmannen i sitt uppdrag. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 5 kap 45§ 1 mom.)

4.7 Handlingssekretess och tystnadsplikt

Enligt Lag om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999) 6 kap 22§ skall en myndighetshandling sekretessbeläggas när handlingen innehåller uppgifter för vilka tystnadsplikt föreskrivs genom lag. En kopia, utskrift av en sekretessbelagd myndighetshandling får inte visas eller ges åt en utomstående, inte heller visas eller lämnas ut åt utomstående med hjälp av teknisk anslutning eller på annat sätt.

Den som innehar ett förtroendeuppdrag eller är anställd hos en myndighet får inte avslöja det sekretessbelagda innehållet eller information i en handling som är sekretessbelagd, inte heller i situationer i vilken han fått kännedom genom verksamhet hos myndigheten och det föreskrivs om tystnadsplikt genom lag. Efter att uppdraget som utförts för myndighetens räkning har avslutats eller verksamheten hos myndigheten har upphört får inte information som hör till tystnadsplikten avslöjas. (L om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999) 6 kap 23§ 1 mom.)

En person som har hand om sekretessbelagda uppgifter får inte använda dessa uppgifter för att för att skaffa sig själv, någon annan fördel eller för att skada någon. (L om offentlighet i myndigheters verksamhet (621/1999) 6 kap 23§ 3 mom.)

4.8 Intressebevakarens jävighet

Intressebevakarens handlingsbehörighet kan begränsas i vissa representationstillfällen på grund av olika relationer till personer, intressebevakaren är jäv. I situationer i vilka intressebevakarens och huvudmannens intressen är i konflikt med varandra är intressebevakaren förhindrad eller jävig att representera huvudmannen i en rättshandling. Om intressebevakaren företar en rättshandling för huvudmannen fast intressebevakaren är jäv, binder rättshandlingen inte huvudmannen. Rättshandlingar är ogiltiga som företas av en jäv intressebevakare. (Välimäki 2008, 84; L om förmyndarverksamhet 442/1999 5 kap 36§ 1 mom.)

Beroende på vad som orsakar jävet kan jävsituationerna indelas i två olika grupper, när:

- en intressekonflikt bildas mellan huvudmannen och intressebevakaren
- intressekonflikten mellan flera huvudmän som intressebevakaren representerar är grunden till jävighet

Det som behöver uppmärksammas är att det nedan endast kommer fram ärenden i vilka intressebevakaren representerar huvudmannen i rättshandlingar så gäller jävsregler i alla representationssituationer. Exempelvis gäller de också i situatio-

ner där intressebevakaren använder huvudmannens talan, det vill säga representerar huvudmannen i rättegångar eller i förvaltningsärenden. (Välimäki 2008, 84)

4.8.1 Intressekonflikt mellan intressebevakaren och huvudmannen

Jävighet som grundar sig på status

Om följande är motparter får intressebevakaren inte representera huvudmannen i en rättshandling:

- intressebevakaren själv
- intressebevakarens make
- intressebevakarens barn
- intressebevakarens barns make, intressebevakarens makes barn eller dennes make
- intressebevakarens eller dennes makes barnbarn, syskon, förälder eller mor- eller farförälder eller make till någon av dessa personer
- intressebevakarens förälders syskon eller syskons barn
- någon som intressebevakaren representerar

(Välimäki 2008, 85; L om förmyndarverksamhet 442/1999 5 kap 32§ 2-3 mom.)

När jävet granskas ur en formell grund grundar sig intressebevakarens jävighet endast på motpartens status till huvudmannen. I bedömningen av jävigheten har det ingen betydelse om parternas intressen är motstridiga. Vanligen är parternas intressen i en så klar konflikt med varandra, att ingen kan tro att intressebevakaren klarar av att ta hand om huvudmannens rättigheter och främja huvudmannens bästa. Följande anmärkningar behövs ytterligare göras.

1. *Motparten är intressebevakaren själv.* Jävighet grundar sig på det ikraftvarande beslutet om intressebevakare. Ett avslutat intressebevakningsförhållanden kan påverka när en rättshandlings ändamålsenlighet, om handlingen var för förmån åt huvudmannen.
2. *Motparten är intressebevakarens make.* Grunden för jävigheten är ett ikraftvarande äktenskap eller registrerat äktenskap mellan intressebevaka-

ren och motparten. Med make avses även sambo och annan parförhållandekumpan, alltså även kumpaner som är av samma kön och lever tillsammans men inte har registrerat sitt parförhållande.

3. *Nära släktingar som motpart.* Halvsläktingar jämställs med släktingar. Den här jävighetsgrunden gäller inte ärenden i vilken vårdnadshavaren för ett minderårigt barn är intressebevakare. Det grundar sig på att det antas att barnets och vårdnadshavarens intressen sammanfaller. Det kan uppstå en intressekonflikt. När rättshandlingen är av sådan karaktär att intressebevakarens och barnets intressen kan stå i konflikt, är intressebevakaren jäv. I situationer där intressekonflikter kan uppstå bör en särskild intressebevakare förordnas. Det uppstår en konflikt mellan intressen. Exempelvis kan vårdnadshavaren och intressebevakaren för sitt barn på samma gång fungera som säljare och som köpare vilket resulterar i en intressekonflikt. I den här situationen kan en intressebevakare förordnas för att sköta uppdraget.
4. *Motparten är någon som intressebevakaren representerar.* Med representationsförhållande menas det förhållande intressebevakaren har till huvudmannen och det som grundar sig på en fullmakt. Intressebevakaren bli jävig när motparten är en annan huvudman, vars ärenden han också tar hand om.

(Välimäki 2008, 85-86; L om förmyndarverksamhet 442/1999 5 kap 32§ 4 mom.; L om registrerat partnerskap 950/2001 3 kap 8§ 4 mom.; Bärlund m.fl. 2000: 62-63)

Jävighet som grundar sig på intressekonflikt

Intressebevakaren är inte behörig att representera huvudmannen i rättshandlingar där intressebevakarens och huvudmannens intressen kan hamna i en intressekonflikt på annat sätt än nämnt ovanför (jävighet som grundar sig på status). Det är fråga om en situation där jävigheten grundar sig på förhållandet mellan intressebevakaren och motparten eller det sakliga innehållet, eller att huvudmannens och intressebevakarens intressen står i konflikt med varandra. (Välimäki 2008, 87; L om förmyndarverksamhet 442/1999 32§ 5 mom.)

Exempel 1

Intressebevakaren tänker representera huvudmannen i en affär, i vilken en del av huvudmannens egendom säljs åt ett aktiebolag. Om intressebevakaren hör till bolagsstyrelsen eller om intressebevakaren äger en betydande del av aktiebolagets aktier, kan huvudmannens och intressebevakarens intressen stå i konflikt, fast intressebevakaren inte är berättigad att representera bolaget. Intressebevakningskonflikten rör främst köpvillkor (köpepriset, villkoren gällande köpet och säkerheten som gäller skuldens köpepris) och verkställande av köpevillkor (indrivning av köpesumman). (Välimäki 2008, 87)

Intressebevakaren kan vara jäv i en situation, i efterhand märker man att huvudmannens och intressebevakarens intressen inte stod i en intressekonflikt. (Välimäki 2008, 87)

4.8.2 Intressekonflikt mellan huvudmän

Ofta kan intressebevakaren representera flera huvudmän. Situationen uppstår när en vårdnadshavare för sina minderåriga barn är deras intressebevakare. Intressebevakaren kan inte representera alla huvudmän i samma rättshandling, intressebevakaren är jäv när motparten är någon annan som han representerar. Det finns ett undantagsstadgande i Lag om förmyndarverksamhet, 32§ 2 mom. angående arvskifte. Enligt det stadgande har en gemensam intressebevakare för syskon behörighet att representera alla syskon vid ett arvsskifte. Om syskonens intressen står i konflikt med varandra i arvsskiftet, är intressebevakaren jäv. I arvsskifte avgör de sakliga kriterierna inte de formella. Stadgandet gäller endast om inte intressebevakaren själv har del i dödsboet. Om intressebevakaren har del i dödsboet skulle han i så fall representera sig själv och sina huvudmän. I detta fall skulle intressebevakaren representera sig själv samt sina motparter, intressebevakaren är jäv. (Välimäki 2008, 87-88)

Med intressekonflikt menas en konkret intressekonflikt. En intressekonflikt kan exempelvis uppstå när en bröstarvinge fått förskott på arv av den som lämnar ar-

vet, och summan som dras av mottagarens utdelning eller grunden till det är inte obestridlig. Det kan också uppstå en intressekonflikt när ett testamente har upprättats till godo för en arvinge och det uppstår problem i fråga om giltighet och tolkning. (Välimäki 2008, 88)

Enligt Lag om förmyndarverksamhet 30§ 1 mom. bör intressebevakarna sköta intressebevakningsuppgifterna tillsammans, därför kan inte föräldrarna som är intressebevakare inte representera ett barn var. Domstolen kan endast genom sitt beslut bestämma om en fördelning av uppgifterna. (Välimäki 2008, 88-89)

4.8.3 Bekämpning av jävighet

Enligt Lag om förmyndarverksamhet 36 § 1 mom. binder en rättshandling inte huvudmannen om en jäv intressebevakare representerar honom. Obundenheten kan orsaka olika problem och utredningar. Det går att bekämpa olika olägenheter genom att en ställföreträdare förordnas åt intressebevakaren som representerar huvudmannen och gör bindande rättshandlingar, när den andra intressebevakaren är jäv. En ställföreträdare kan förordnas när intressebevakaren är tillfälligt förhindrad att sköta sitt uppdrag. (Välimäki 2008, 89; L om förmyndarverksamhet 32§ 2-5 mom.)

4.9 Hörande av huvudmannen

Intressebevakaren bör höra huvudmannen i ett ärende, om det kan ske utan svårigheter samt saken är viktig för huvudmannen. Intressebevakaren bör inte höra huvudmannen om han ej kan förstå sakens betydelse. Förutom huvudmannens åsikt behövs även vårdnadshavarens åsikt tillfrågas om huvudmannen är minderårig. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 5 kap 43§)

4.10 Huvudmannens rätt att få service på sitt modersmål

Enligt förvaltningslagens 2 kap 9§ 2 mom. har varje kund rätt att använda sitt eget språk på det sätt, som särskilt föreskrivs eller vad som följer av internationella avtal som Finland följer. Grundlagen tryggar rätten att använda det svenska och finska språket. Var och en har rättighet att använda sitt eget språk (någotdera att

de nationella språken) i domstol och andra myndigheter samt få expeditioner på sitt modersmål. I språklagen specificeras detta ytterligare. Varje privatperson har rätt att använda sig av sitt eget språk, svenska eller finska, när han sköter ärenden hos statens myndigheter eller myndighet i en tvåspråkig kommun. Rättigheten är inte bunden till nationalitet eller partsställning. Samer har rätt att använda det samiska i de myndigheter som anges i den samiska språklagen. Rättigheten att använda samiska begränsas till personens egen sak eller till ett ärende i vilket han hörs. (Tornberg 2012, 285; Finlands grundlag (731/1999) 2 kap 17§ 2 mom.; Språklag (423/2003) 2 kap 10§; Samisk språklag (1086/2003) 1 kap 2§, 4§ 1 mom.)

Kontaktspråket, som är infört i befolkningsregistret är inte samma sak som egna språket, men det språk är utgångspunkten vid val av språk exempelvis vid brevväxling. (Tornberg 2012, 285)

Handläggningsspråket i ett förvaltningsärende är med utgångspunkt den sakägandes språk. Det hör till myndighetens plikt att reda ut vilket språk som den som skall höras vill använda och göra det möjligt. Myndigheten har en skyldighet att se till att den som skall höras själv får välja vilket språk han använder och inte ger upp sin rättighet genom annat än sin fria vilja. (Tornberg 2012: 286; Språklag 423/2003 12§ 1 mom.)

Som utgångspunkt bör redovisningen göras på huvudmannens modersmål. Om redovisningen är gjord på ett annat språk än huvudmannens modersmål, har huvudmannen rättighet att få dokumentet översatt till sitt eget modersmål. Ärendet hade sin utgångspunkt i att en svenskspråkigs huvudmans redovisningar gjorts på finska. (Tornberg 2012, 287)

Enligt språklagen kan en myndighet ge bättre språklig service än vad språklagen kräver. Lagen fastställer endast minimikraven på språklig service hos en myndighet. Om myndigheten har språkkunskapen kan även andra som hör till andra språkgrupper ges hjälp på deras eget modersmål. (Tornberg 2012, 289; Språklag 423/2003 2§ 3 mom.)

Enligt statsrådet bör myndigheten planera sin språkliga service genom att se på de språkliga rättigheterna exempelvis genom att veta i vilka servicetillfällen och sakärenden det är viktigt för medborgaren att få använda sitt eget språk. Myndigheten bör välja den lösning, som bäst uppfyller de språkliga rättigheterna för den som utträttar sitt ärende i förvaltningen. Utgångspunkten borde vara att desto större betydelse ärendet har för personens rättsliga position, desto mer begrundat är det att se till att personen har möjlighet att använda det språk han behärskar bäst. Det är fråga om rättsskyddet och det att personen är kapabel att förstå sakens betydelse. Det här går bara att försäkra, genom att han får rådgivning på det språk han behärskar bäst. (Tornberg 2012, 289-290)

Språket är i central position när en person på eget initiativ ansöker om intressebevakning. Det är viktigt att denne förstår sakens betydelse. Det är viktigt att ta i beaktande att kvaliteten på det använda språket, med andra ord kravet på god användning av språket påverkar om sökande har någon grundförutsättning att förstå sakens betydelse. När det är fråga om något som påverkar personens självbestämmanderätt och därmed hans rättsliga position, skall myndigheten i synnerhet rikta uppmärksamhet till kommunikationen som förmedlas via språket. Alla som utträttar ärenden hos myndigheten är olika och har olika informativa och språkliga och beredskap samt olika personligheter, detta sätter höga krav på den individuella rådgivningen och kommunikationen. (Tornberg 2012, 290)

4.11 Personliga ärenden

Intressebevakaren är dock inte behörig att representera huvudmannen i ärenden som betraktas som personliga. Ärenden så som erkännande av faderskap, adoption, äktenskap, testamente eller andra personliga ärenden. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 5 kap 29§ 3 mom.) En allmän intressebevakare får ej svara på vilken vård han rekommenderar för huvudmannen, utan den vård som läkaren rekommenderar kommer huvudmannen att få.

4.12 Egendomsförteckning

Intressebevakaren ska förse förmyndarmyndigheten med en egendomsförteckning på huvudmannens tillgångar och skulder inom tre månader från uppdragets början. Förteckningen innehåller den egendom intressebevakaren skall förvalta, samt den egendom som lämnats kvar till huvudmannens förfogande, så som bruksmedel. Om huvudmannen i ett senare skede får egendom, skall intressebevakaren uppgöra en förteckning av denna senast en månad från det att huvudmannen fått det. Skyldigheten gäller inte periodiska prestationer så som stöd från folkpensionsanstalten. Även sådan egendom som huvudmannen har i sitt eget bruk, ex bruksmedel ska anges i egendomsförteckningen när den görs i början av intressebevakningen. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 6 kap 48§ 1 mom., 38§ 1 mom.) Med hjälp av egendomsförteckningen får förmyndarmyndigheten en bra bild av hur huvudmannens ekonomiska situation ser ut och vad han äger.

Den föreskrivna tiden kan förlängas om det behövs på grund av storlek på egendom eller annan orsak. Intressebevakaren ska förse förmyndarmyndigheten med *”en kopia av bouppteckningsinstrumentet inom en månad från bouppteckningen”* då *”huvudmannen blir delägare i ett dödsbo”*. Intressebevakaren bör försäkra att uppgifterna som lämnats är riktiga samt ingenting har lämnats bort. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 6 kap 48§ 3 mom., 49§)

4.13 Redovisningsskyldighet

En intressebevakare är skyldig bokföra under redovisningsperioden över vad som hänt med huvudmannens tillgångar och skulder under den senaste redovisningsperioden. Om intressebevakningsuppdraget inte handlar om egendomsförvaltning bör intressebevakaren göra anteckningar över åtgärder som tagits som följer förordnandet. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 6 kap 50§)

Årsredovisningen är det centrala övervakningsmedlet. En intressebevakare som förvaltar egendom skall varje år ge en *årsredovisning* till förmyndarmyndigheten. Redovisningsperioden är vanligtvis kalenderåret, men kan även vara en annan om det bestämts av förmyndarmyndigheten. Intressebevakningsuppdraget kan ha bör-

jat i slutet av kalenderåret, förmyndarmyndigheten kan på eget initiativ efter hörande av intressebevakaren eller på ansökan av intressebevakaren besluta att årsredovisningen ges i samband med följande års redovisning. Årsredovisningen ska lämnas in tre månader efter utgången av redovisningsperioden. Intressebevakaren kan ansöka om förlängning av inlämningstid, om intressebevakaren på grund av uppdragets omfattning, sjukdom eller annan orsak inte kunnat eller kan lämna in redovisningen i tid. (Bärlund m.fl. 2000, 65; L om förmyndarverksamhet (442/1999) 6 kap 51§ 1-3 mom.)

En intressebevakare skall lämna in en *slutredovisning* till förmyndarmyndigheten snarast möjliga när dennes intressebevakningsuppdrag upphör eller begränsas. Av denna skall redovisningen över den egendom intressebevakaren förvaltat, framgå för den period det från förr inte finns redovisat. Redovisningen skall lämnas in utan dröjsmål. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 6 kap 52§; Bärlund m.fl. 2000, 66)

Nödvändiga verifikat som behövs vid granskningen av års- och slutredovisningen ska lämnas in samtidigt som redovisningarna till förmyndarmyndigheten, dessa lämnas tillbaka efter granskningen åt intressebevakaren. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 6 kap 54§) Med verifikat menas kontoutdrag, betalda räkningar, kvitton, kvitton på skulder, bevis på inbetalda prestationer och så vidare. Intressebevakaren skall kunna visa och motivera varje kontotransaktion med hjälp av verifikaten. När det syns på kontoutdraget att räkning X är betald den 8.8.2011 för 210 euro, skall det på kontoutdraget vara samma summa och samma dag. Ofta stämplat intressebevakaren räkningen med det datum räkningen är betald. Förmyndarmyndigheten granskar även så räkningen är betald från rätt huvudmans konto och kontaktar intressebevakaren om fel har skett varefter intressebevakaren rättar till det. Intressebevakaren skall i samband med att han gör redovisningen se till att alla verifikat finns och vara noggrann i bokföringen av händelser för att minimera fel. För att fel skall upptäckas snarast möjliga och minska arbetsbördan när redovisningen skall lämnas in, kan intressebevakaren gå igenom kontoutdragen varje månad och se till så att alla händelser stämmer och allt har gått rätt till. Om verifikat fattas kan intressebevakaren beställa en kopia av dem samt göra en

adressändring, ofta handlar det om en ny huvudman vars räkningar fortfarande kommer hem till honom. I den allmänna intressebevakningen strävar man till att alla regelbundna räkningar som kommer, kommer direkt till intressebevakningen för att bland annat undvika förseningsräntor.

Om det framgår genom årsredovisningen eller egendomsförteckningen att den förvaltade egendomen är ringa eller det inte finns egendom att förvalta kan förmyndarmyndigheten på eget initiativ efter hörande av intressebevakaren ändra längden på redovisningsperioden till mer än ett år eller befria intressebevakaren tills vidare eller för viss tid från den årliga redovisningsskyldigheten. Förlängning eller befrielse kan också beviljas om det ej ligger i huvudmannens intresse på grund av egendomens slag eller egendomen är tryggad genom att den placerats i exempelvis tidsbundna depositioner och pengarna ej går att röra under denna tid. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 6 kap 53§ 1-2 mom.)

Huvudmannens tillgångar och skulder bör framgå i redovisningen, både vad de var i början och i slutet av redovisningsperioden. Rättshandlingar, förändringar och övriga åtgärder som intressebevakaren tagit vid förvaltningen av egendomen skall komma fram i redovisningen. Med hjälp av uppgifterna skall förmyndarmyndigheten se om intressebevakaren följer förvaltningsplanen och hur förvaltningen av egendomen har skett den senaste redovisningsperioden. Egendom som huvudmannen fått till sitt förfogande av intressebevakaren bör framgå i redovisningen. Förmyndarmyndigheten ska enligt god granskningssed granska redovisningen utan dröjsmål när de fått den. Det granskas om huvudmannen fått tillräckligt bruksmedel, förvaltning av egendomen, redovisningen är uppgjord rätt samt om storleken på arvodet som betalats till intressebevakaren är motiverad. Förmyndarmyndigheten kan granska redovisningen mer utförligt, om det på grund av egendomens storlek eller annan omständighet finns skäl. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 6 kap 55-56§)

4.14 Plan för förvaltning och användning av egendom

Planen för användning och förvaltning av egendomen kompletterar egendomsförteckningen. Förmyndarmyndigheten kan kräva en plan av intressebevakaren av

hur användning och förvaltning av egendomen ska ske om det anses nödvändigt på grund av egendomens mängd eller art. Vid behov kan planen kompletteras eller ändras. Främst uppgör en plan för att huvudmannens egendom är svårt att sköta eller riskfylld. Om det finns risk för att förmögenheterna sammanblandas när intressebevakaren är en närstående kan det vara nödvändigt med en plan. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 6 kap 40§; Bärlund m.fl. 2000, 65)

5 SKADESTÅND

Olika skador är vardagliga fenomen, det finns ingenting som riskfri verksamhet. De som orsakar skador och lider av dem är både människor och företag. Det kan till exempel handla om ett avtal som inte motparten håller. Det är fråga om vem som kan få ersättning, är den som orsakade skadan skadeståndsskyldig, vem är det i slutändan som bär ansvaret för skadan. I alla fall är det inte möjligt att få ersättning för skadan. (Virtanen 2011, 1)

Med hjälp av skadestånd kan situationen som orsakats på grund av skadan lösas på ett sätt. Straffet som följer ett brott har som syfte att vara avskräckande. Straffet är ett sätt för den offentliga makten att kontrollera och styra samhället. Vetenskapen om straffet skall avskräcka personen från att utföra handlingen. Samhällets medlemmar skall med hjälp av skadeståndssystemet kunna på förhand bedöma när de bli skadeståndsskyldiga och för vad. Dock lämnar många begrepp utrymme för tolkning och bedöms från fall till fall. (Virtanen 2011, 1-3; www.ur.se)

”Skadeståndet blir föremål för en rättslig bedömning i allmänhet för då ett visst händelseförlopp har lett till en situation där någon anser sig ha lidit skada”. Utgångspunkten är att den drabbade själv står för förlusterna som drabbat honom om han inte kan påvisa att ”någon annan är ansvarig för skadan med stöd av en skaderättslig norm”. Grunderna för ersättningsansvaret är en viktig del av skadeståndsrätten. (Bärlund m.fl. 2000, 314)

Det finns specificerat i bestämmelserna efter vilka typer av skador ansvar uppkommer, på det här sättet klassificeras skadetyperna för människan är inte berättigad till ersättning för varje olägenhet han utsätts för utan endast till dem som klassas som ersättningsbara enligt SkL. (Bärlund m.fl. 2000, 314)

5.1 Utveckling av skadeståndsrätten

I det tidiga svensk-finska samhället rådde principen om egenhändig hämnd. Statsmakten blev starkare och kungen fick till att börja med ta över bestraffningsmakten. Till kungen betalades en bot beroende på graden av brottets grovhet. Senare bestämdes att hälften av den bot som betalades skulle gå till den person

som kränkts genom brottet. Den ekonomiska förlust som brottet fört med sig började ersättas. (Bärlund m.fl. 2000, 311)

Straffrätten och skadeståndsrätten har haft en stark koppling med varandra i Finlands historia. När strafflagen stiftades 1889, togs in några paragrafer om skadestånd till dess nionde kapitel. När skadeståndslagen stiftades år 1974 upphävdes nionde kapitlet i strafflagen. Fram till dess hade dessa paragrafer fungerat som allmänna regler om skadestånd. Några år före upphävningen av nionde kapitlet ändrades några bestämmelser i rättegångsbalken vilket möjliggjorde att det gick att behandla skadeståndsyrkande och ett straffrättsligt åtal som två olika ärenden. Enda kopplingen som idag finns kvar mellan skadestånd och brott är att gärningsmannen skall ersätta den skada som orsakats genom det brott han gjorde. Det finns tankesätt kvar i skadeståndsrätten som utvecklats för straffrättens behov. Exempelvis krav på orsakssammanhang mellan gärning och följd, samt uppsåt och vållande bedöms inom båda rättsområden på samma sätt i hög grad. (Bärlund m.fl. 2000, 311)

Beredningsarbetet till SkL påbörjades under 1940-talets senare hälft mellan Norge, Danmark och Sverige. I början av 1950-talet anslöt sig Finland till samarbetet. Personskador var i fokus under beredningsarbetet. Det första kommittébetänkandet som gavs i slutet av 1950-talet gällde kommunens och statens ansvar efter flera betänkanden och förslag följde. År 1973 gavs den slutliga propositionen, under riksdagsbehandlingen gjordes några ändringar till den föreslagna lagtexten. De rena ekonomiska skadorna fick mindre uppmärksamhet under beredningen. En spärregel som begränsar möjligheten att få ersättning infördes. (Sisula-Tulokas 2012, 29)

Man trodde mycket på den ekonomiska tillväxten efter det andra världskriget. Det traditionella skadeståndet började förlora sin betydelse allt mer. Skadeståndet började sättas in i större ekonomiska och sociala sammanhang. Försäkring togs i bruk och den stärkte den skadelidandes ställning. Lagstiftningen utvecklades så ersättning skulle komma från försäkringen i första hand i vissa skador och skadeståndet skulle eventuellt komplettera den ersättning som fåtts från försäkringen. Skadeståndslagens revisionsarbete borde kontinuerligt fortsätta. Den samhällsrelaterade

utvecklingen borde återspeglas i lagen. Utvecklingen skulle också styras av praxis. (Sisula-Tulokas 2012, 30-32)

Skadeståndsrätten har blivit mer kompletterad efter stiftandet av strafflagen genom att det i många lagar tagits in särskilda bestämmelser om ersättning av skador. Några särskilda bestämmelser har upphävts och även innehållet i vissa har ändrats efter att skadeståndslagen stiftades. Idag finns det på hundratals olika ställen bestämmelser om skadestånd i lagstiftningen. Flera specialregleringar inom skadeståndsrätten har införts efter stiftandet av skadeståndslagen. (Bärlund m.fl. 2000, 312)

5.2 Skadeståndsansvar

Skadeståndsansvar definieras i Skadeståndslagen (412/1974) 2 kap 1§ 1 mom. ”*Den som uppsåtligen eller med vållande förorsakar annan skada skall ersätta den, såvida icke annat följer vad i denna lag stadgas*”. Det går att jämka skadeståndet om den är oskäligt betungande med hänsyn till den skadelidandes eller skadevållarens ekonomiska förhållanden eller andra omständigheter. Om skadevållaren vållat skadan uppsåtligen kan ändå fullt skadestånd utdömas, om det inte finns särskilda skäl att nedsätta skadeståndet. (SkL 2 kap 1§ 2 mom.)

Om någon minderårig, som ej fyllt 18 år orsakar skada skall han ersätta skadan om det är skäligt med beaktande av hans utveckling och ålder, skadelidandes eller skadevållarens ekonomiska förhållanden och andra omständigheter, och handlingens beskaffenhet. (SkL 2 kap 2§) Alla är skadeståndsskyldiga oavsett ålder eftersom SkL inte anger någon ålder när skadeståndsansvaret börjar. Vi erhåller skadeståndsansvar direkt vid födseln.

Den skada som förorsakas av en som är psykiskt efterbliven, sinnessjuk eller vars själverksamhet är rubbad skall ersättas av honom i den mån det är skäligt med beaktande av hans tillstånd, skadelidandes eller skadevållandes ekonomiska förhållanden och andra omständigheter, och handlingens beskaffenhet. Självvållad tillfällig rubbning av själverksamheten är inte en grund för minskning av skadeståndsskyldigheten. (SkL 2 kap 3§)

5.3 Skadesystemets uppbyggnad

Alla skador är inte ersättningsgilla för den skadelidande. Endast de skador som anges i SkL ersätts. Skadorna indelas i olika skadetyper. För att skadan skall vara ersättningsgill skall den uppfylla de kriterier som lagen har. Det sker i två olika steg. Först klassificeras skadan som ”sakskada”, ”ren förmögenhetsskada” eller ”personskada” alltså kroppsskada eller annan personskada men inte som tredjemansskada. Vid icke-fysiska personskador (alltså ideella skador) kan ersättning fås endast för ”lidande”, ”lyte och bestående men” och för ”sveda och värk”. Andra skador än det ersätts inte. För att skadan skall kunna ersättas skall den höra till någon av dessa skadegrupper. (Sisula-Tulokas 1995, 179)

Ibland kan de olika skadorna ha samma ansvarsgrund, men inte alltid. ”Lyte och bestående men” och ”sveda och värk” är båda ersättningsbara då de förorsakats genom vållande eller uppsåtliga. Ansvarsgrunden för ”lidande” är strängare än de tidigare nämndas. Lidande ersätts bara i samband med vissa brott. Lidandeesättningen förutsätter inget samband med kroppsskada. (Sisula-Tulokas 1995, 179)

Meningen med det här systemet har varit att det skall var enkelt att veta om en skada skall ersättas eller inte, endast de skador som har passerat spärrarna skall ersättas. För att en skada skall kunna ersättas skall den kvalificeras som lyte, sveda och värk eller bestående men. Detta är ett lätthanterligt ersättningssystem men det förutsätter att det finns klara urskiljningsgrunder exempelvis av vad som är lidande och vad som är sveda och värk. (Sisula-Tulokas 1995, 179)

5.4 Skada

Skada är något som orsakas av en extern faktor, är en oförväntad händelse och ses negativt ur den skadelidandes synvinkel enligt Routamo, Ståhlberg och Karhu. Dock är alla negativa oväntade förändringar inte rättsligt relevanta. Endast vissa skador kan ha rätt till skadestånd. Finlands skadeståndslag ger inte en allmän definition av vilka skador som är rättsligt relevanta, för risken finns för att en allmän definition skulle bli för ihålig. Det går att säga att rättsordningen noterar en rätts-

ligt relevant skada när den leder till att den skadelidande har rätt till skadestånd samtidigt som de kriterier som finns uppställda i lagen blir uppfyllda. Vilka skador noterar rättsordningen på det här sättet? Samma skada kan i ett sammanhang vara rättslig relevant medan det i ett annat sammanhang inte är det. (Sisula-Tulokas 2012, 37-38)

För begreppen skada och skadestånd drar SkL upp allmänna ramar. SkL reglerar hur en rättslig relevant skada ska ha uppkommit, vilka typer av skador kan ersättas, vissa skadetyper kräver vissa förutsättningar, vad skadeståndet omfattas av och så vidare. (Sisula-Tulokas 2012, 39)

Tankegången enligt *Principles of European Group on Tort Law* från 2005 är att ”en skada kan vara rättsligt relevant förutsatt att den drabbar ett rättsligt skyddat intresse”. Det finns tre olika huvudkategorier vilka har olika skyddsnivåer. Det högsta gäller den personliga integriteten; personskador, lite svagare sakrätterna och rena ekonomiska skador får ett lite mer begränsat skydd. Bland annat kan skyddsnivån påverkas av handlingens uppsåtlighetsgrad. (Sisula-Tulokas 2012, 39-40)

5.5 Olika typer av skador

Intressebevakaren är skyldig att ersätta den skada som han genom vållande eller oaktsamhet åsamkat huvudmannen i sitt uppdrag. Intressebevakarens skadeståndsskyldighet har inte begränsats till en viss skadetyper, utan intressebevakaren kan bli skyldig att ersätta person-, sak-, och ekonomisk skada. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 5 kap 45§; Välimäki 2008, 133)

5.5.1 Personskada

I SkL finns ingen direkt definition på personskada, däremot har termen personskada använts för att noggrannare fastställa begreppets innehåll. Enligt SkL 5 kap 2§: ”Den som tillfogats en personskada har rätt till ersättning för:

- nödvändiga sjukvårdskostnader och andra nödvändiga utgifter,
- inkomstförlust,

- sveda och värk och andra tillfälliga men,
- bestående men.”

För att skadeståndsansvaret skall skapas förutsätter det att en personskada har skett. För att det skall vara fråga om en personskada bör den skadades hälsotillstånd ha ändrats negativt, den här förändringen bör konstateras genom medicinsk väg. Det kan vara fråga om en psykisk eller fysisk förändring. Enligt *Routamo* med flera kan det exempelvis vara en icke-önskad graviditet eller att underkastas för ämnen som orsakar cancer. (Virtanen 2011, 390)

I en personskada bör den skadade få ersättning för vårdkostnader, bestående men och skada, inkomstförlust samt immateriella skador; så som sveda och värk. Vid dödsfall bör rimlig begravningskostnad och underhåll ersättas. Som utgångspunkt är *principen om full ersättning*, den som lidit skada skall sättas i samma position som han vore om han inte lidit skada. Principen om full ersättning kan inte tillämpas i alla fall där skadan utgör en personskada, till den grad att ersättningen skulle försätta personen i motsvarande situation som om skadan inte hade inträffat, eftersom skadans effekt inte kan avlägsnas i alla fall. (Virtanen 2011, 392)

Det finns inget tak vid personskada, ersättningsnivån kan också ändra för det går inte att fastställa ett pris på en människa. Detta på grund av att kanske skadan inte läker helt eller så blir man tvungen att ersätta olika vård- och läkemedelskostnader under en längre tid. Den skadelidandes tillstånd kan bli sämre eller så behöver han ny, dyrare vård. Om skadan förvärras kan det leda till att de immateriella skadornas ersättning stiger. (Virtanen 2011, 392)

Exempel 2. HD: 1998: 80

A hade genom förmedling av en finsk förening blivit bypassopererad på ett sjukhus i Tallinn som föreningen hade samarbete med. I samband med operationsvården hade A getts en blodprodukt från trakten, och hade av den fått kronisk hepatit C-virusmitta.

Högsta domstolen ansåg på de grunder som närmare framgår av domen att - mellan A och föreningen hade uppkommit ett avtal, som innehöll villko-

ret att finländska blodprodukter skulle användas i samband med operationen, - att avtalsvillkoret hade brutits när sjukhuset gav A blodprodukter från trakten och att föreningen svarade för sjukhusets förfarande, - virussmittan inte i sig var en sådan personskada som skulle ha berättigat till skadestånd för lyte eller annat bestående men, - den ångest A hade drabbats av till följd av virussmittan var en sådan psykisk störning som berättigar till ersättning för lidande som kan jämföras med sveda och värk.

5.5.2 Sakskada

För att skadeståndsansvar skall skapas förutsätter det att en sakskada har skett.

En sakskada framkommer vanligen genom att ett föremål går sönder och betydligt mer sällan genom att föremålet tas ur bruk utan att föremålet har skadats. Som sakskador ersätts reparationskostnader för föremålet, ett förstört eller borttappat föremåls värde. När skadan beträffar en sakskada gör ingen skillnad mellan skador på fast eller löse gendom. Fast egendom kan inte i själva verket förstöras, utan denna typ av skador ersätts vanligtvis med endera återställningskostnader (exempelvis vid byte av förorenad jord) eller ersätta värdeminskningen (exempelvis i fråga om en allvarligt nedsmutsad icke-rengöringsbar fastighet). (Virtanen 2011, 456)

När ett föremål försätts ur ägarens eller innehavarens bruk på grund av yttre faktorer klassas detta som en sakskada. Det kan exempelvis bero på grannens vägarbete som försätter vägen och därmed bilen ur funktion. En sakskada uppstår även ifall ett föremål blir stulet och återfås först efter en tid. Tjuven kan inte i denna situation hänvisa till att föremålet returnerades helt och inga skador förekommit. Ibland kan det vara svårt att dra en linje när en sakskada förorsakar andra utgifter. Som exempel kan nämnas vattenskada, skadan tvingar invånarna att tillfälligt flytta annanstans, det är då fråga om sidokostnader som gäller vattenskadan och inte själva skadan. Dock behövs det inte alltid dras en klar linje mellan vad som skall ersättas och inte ersättas, det är ytterst ovanligt att ett föremål försätts ur bruk på grund av skador. (Virtanen 2011, 456–457)

En av de svåraste typerna av skadorna att utvärdera är *immateriella* skador, det kan vara svårt att veta när exempelvis upphovsrätten har skadats. (Virtanen 2011, 457)

Sakskada skiljer sig från personskada genom att det inte alltid är klart om en skada hänt eller inte. I personskada är den skadelidande den som är skadad samt i vissa fall närstående personer till den skadade. Däremot i sakskada riktar sig skadan till ett föremål vilket kan göra att det finns flera skadelidande. Föremålets ägare är den/de första som anses lida skada, nyttjande- eller panträttighet kan begränsa ägarens rätt så det skall redas ut om en sådan här innehavare kan vara skadelidande. Nyttjanderättigheterna ligger på olika nivåer, starkaste är panträttigheter och svagaste lån eller annan tillfällig nyttjanderättighet. Utgångspunkten är att sakskadan alltid riktar sig till ägaren fast denne inte har rätt till ersättning (exempelvis kan pantinnehavaren få ersättningen). (Virtanen 2011, 457-458)

Exempel 3. HD: 2007: 23

En förare av en personbil hade väjt för en älg med påföljd att han förlorat kontrollen över fordonet, som åkt av vägen och skadats. Enligt villkoren för bilens delkaskoförsäkring skulle endast sådan sakskada ersättas som förorsakats av en sammanstötning med ett hjorddjur. Skada som orsakats av väjning för älg ansågs inte vara en i 32 § 1 mom. försäkringslagen avsedd räddningsåtgärd i syfte att hindra skada, varför försäkringsbolaget inte var skyldigt att som en i 61 § försäkringslagen avsedd räddningskostnad ersätta den skada på bilen som hade uppkommit då den åkt av vägen. (Omröstn.)

5.5.3 Ekonomisk skada

Det är fråga om ekonomisk skada när förmögenheten eller dess värde minskar. När skadan är direkt förknippad med en person- eller sakskada, kommer skadan att behandlas som person- eller sakskada. Typiska skador är förlust av olika inkomster och företagarinkomst. När skadan inte har koppling till de andra skadetyperna är det fråga om ren ekonomisk skada. Avtalsöverträdelser orsakar ekono-

miska skador och i dessa fall är den ekonomiska skadan i regel ersättningsgill. (Virtanen 2011, 470)

De ekonomiskt växande förmögenhetsvärdena har dematerialiserats. Förr var ägandet av fysisk egendom symboler för förmögenhet, så som boskap, fastigheter, mark och skog. Ett effektivt skydd fanns när den ekonomiska skadan hade samband med en sakskada. Idag är det allt svårare att få en uppfattning av vad förmögenheten är. Det kan handla om koncept, värdet av kunskap, affärsidéer, information och så vidare. Idag är inte förmögenheten lika bunden till det fysiska som den var förut. Med hjälp av speciallagstiftning kan skyddas den icke-fysiska förmögenheten, men det finns inte speciallagstiftning som skyddar allt och där blir man tvungen att tillämpa SkL. Inom vissa rättsområden, så som arvs-, person-, immaterialrätten och så vidare skyddas rena ekonomiska skador effektivare än i SkL. (Sisula-Tulokas 2012, 32-33)

Vad är en ren ekonomisk skada? SkL 5 kap 1§ definierar ren ekonomisk skada så som en ”*sådan ekonomisk skada som inte står i samband med person- eller sakskada*”. Begreppet behandlas inte närmare än det i lagen eller i förarbetena. I regeringspropositionen nämns att skadan exempelvis kan vara förlust eller minskning av inkomst. Skadan skall ha orsakats vid myndighetsutövning, genom en straffbar handling eller om det i andra fall finns synnerligen vägande skäl. SkL lämnar rum för tolkningar när förarbeten och lagen endast har korta formuleringar. SkL inkluderar vissa tredjemansskador som rena ekonomiska skador. (Sisula-Tulokas 2012, 42-44)

Det är svårt att gestaltera ren ekonomisk skada. Det finns igen egentlig definition i SkL eller annan lagstiftning av hurdan denna skada är. Skadorna är i första hand negativa och har ingen koppling med person- eller sakskada. I person- eller sakskada är det enklare att utvärdera skadan; någon har skadat sig eller något har gått sönder och det går att utvärdera vårdkostnader, reparationskostnader och förlust av inkomst. Det är svårt att utvärdera en ren ekonomisk skada eftersom inget fysiskt gått sönder. (Virtanen 2011, 471)

Exempel 4. HD: 2005: 66

Polisen hade underlåtit att inom rimlig tid slutföra en förundersökning i ett ärende som gällde körning under påverkan av rusmedel. Ett temporärt körförbud som utfärdats av en polisman för den misstänkta A hade fortgått i nästan fyra år. A ansågs ha lidit ekonomisk skada på grund av den olägenhet som förlusten av körrätt medfört. Staten ålades att utge ersättning till A för olägenheten.

5.6 Vållande och uppsåt

I regel är alla skyldiga att ersätta den skada som han uppsåtligen eller av vållande (culpa) förorsakat. Den som förorsakar en skada uppsåtligen har som avsikt att förorsaka en viss följd eller förstår iallafall att en handling leder till en viss följd. Trots denna kunskap avhåller sig inte personen från att utföra handlingen. När en person inte eftersträvar en viss följd utan förhåller sig accepterande eller likgiltigt till att den kommer att uppkomma är det fråga om den lindrigaste formen av uppsåt (dolus eventualis). Exempelvis kan det vara att personen i en folksamling skjuter ett slumpskott och dödar någon. Han siktade inte på en person som han valt ut i förväg utan dödar en person slumpmässigt. (Bärlund m.fl. 2000, 315)

Alla människor skall visa omsorg av andra människors egendom och säkerhet, om de försummar denna omsorg är det fråga om vållande eller culpa. Ibland är vårdslöshet synonym till vållande i lagstiftningen. Det går inte att formulera en regel om hur mycket aktsamhet bör visas i alla tänkbara situationer. (Bärlund m.fl. 2000, 315)

Bedömningen om vållande är beroende av prövning när både straff utdöms för ett brott som begåtts genom vållande och när skadestånd utdöms. För att främja säkerheten finns det i lagstiftningen en beteendeföreskrift som gärningsmannen brutit mot, det här underlättar prövningen. Det finns exempelvis bestämmelser hur ett skjutvapen skall hanteras. När någon bryter mot föreskriften och skada uppkommer blir denne ersättningsansvarig på grund av vållande. När exempelvis skadan upprepar sig är det fråga om klandervärd vårdslöshet. Det finns inte bestämmelser

för alla skador, därför är beslutsfattarens prövningsrätt särskilt framhävd. (Bärlund m.fl. 2000, 316)

Exempel 5. HD: 1998: 67

A hade då han i starkt berusat tillstånd och med hög hastighet framförde en personbil på en delvis isig och livligt trafikerad väg i en kurva förlorat kontrollen över bilen med påföljd att bilen sladdat in på en busshållplats där B och hans två barn befann sig. Bilen stötte till barnen som miste livet. B, som inte vid trafikolyckan fick några kroppsskador, och barnens andra förälder C som var hemma fick psykiska störningar på grund av händelsen.

Högsta domstolen ansåg på grunder som framgår av domen - att B:s psykiska skada var en förutsebar och direkt följd av den genom A:s ovarsamhet förorsakade trafikolyckan och att A sålunda gjort sig skyldig till vållande av skada, - att B hade rätt att erhålla ersättning för med sveda och verk jämställbart psykiskt lidande (omröstn.), - att C inte ägde rätt att erhålla ersättning för det psykiska lidande som föranletts av den chock barnens död förorsakat.

5.7 Orsakssammanhang

När man bedömer om en omständighet har förorsakat en skada, sker bedömningen genom att man föreställer sig vilken effekt det skulle ha haft om denna orsak tagits bort ur händelseförloppet. Exempelvis när det handlar om att vi överväger om ett sår är följden till ett knivhugg, bör vi ställa frågan om såret skulle finnas utan knivhugget. Det råder ett samband mellan orsak och verkan om svaret är nekande. (Bärlund m.fl. 2000, 321)

Det går också att resonera på följande sätt, två händelseförlopp jämförs med varandra och det ena är endast verkligt. Det andra är det så kallade hypotetiska händelseförloppet som är en konstruktion som grundar sig på sannolikhetsbedömning och det går väl att tänka sig flera alternativa händelseförlopp. (Bärlund m.fl. 2000, 321)

Bedömningen av händelseförlopp sker utgående från naturvetenskapliga kunskaper. Det är endast möjligt att på basis av dem dra slutsatser om hurdana lagbundenheter det förekommer i naturen mellan orsak och verkan. Genom medicinsk forskning kan exempelvis orsakssammanhanget mellan tobak och cancer avgöras. På samma sätt avgörs även om tobak har orsakat cancer hos en viss person. Däremot om försäljning och marknadsföring av tobak leder till ersättningsansvar när tobaken lett till skada, avgörs med stöd av ett rättsligt resonemang. (Bärlund m.fl. 2000, 321)

Exempel 6. HD: 2001: 58

Vissa bolag hade importerat, tillverkat och marknadsfört cigaretter vilka A hade rökt under åren 1941 - 1986. På 1980-talet hade konstaterats att A hade cancer i struphuvudet samt andra sjukdomar som enligt honom hade orsakats av tobaksrökningen. Fråga om A:s rätt till skadestånd av bolagen. (Omröstn.)

Ersättningsgrunden utgör av en annan persons gärning, försummelse, verksamhet eller en annan händelsesituation som förorsakar ansvaret. Den som kräver skadestånd bör påvisa att skadan är orsakad av en händelse som finns beskriven i en norm. Det handlar om skadans orsakssammanhang. ”*Problemen anknyter sig då till bevisningen, inverkan av samtida eller successiva orsaker samt bedömningen av mycket överraskande eller avlägsna följder*”. (Bärlund m.fl. 2000, 315)

Exempel 7. HD: 2001: 121

En fastighetsmäklare hade av bostadsaktiebolagets disponent fått en uppgift om att man skulle börja anlägga en järnväg i omedelbar närhet av den bostad i fråga om vilken mäklaren hade ett förmedlingsuppdrag. Mäklaren hade gjort en förfrågan hos planeringsmyndigheten, som meddelat att någon planändring inte var anhängig beträffande området. Mäklaren hade inte meddelat köparen den uppgift hon fått angående planerna på en järnväg. På de grunder som framgår av Högsta domstolens dom ansågs fastig-

hetsmäklaren ha försummat sin upplysningsplikt gentemot köparen. (Om-
röstn.)

Sedan köparen efter köpet fått vetskap om planerna på en järnväg hade han sålt bostaden vidare till ett pris som var lägre än inköpspriset. Fråga om orsakssammanhanget mellan fastighetsmäklarens försummelse och pris-
skillnaden samt den stämpelskatt som köparen betalat på grund av köpet
och de bolagsvederlag som han erlagt för den tid bostaden varit i hans ägo.

När skadan är ersättningsgill och det finns ett orsakssammanhang mellan skadan
och ansvarsgrunden skall skadans belopp prövas. Sakskada eller personskada kan
iaktas till det yttre, men förlusten som följer detta fenomen måste separat beaktas.
(Bärlund m.fl. 2000, 315)

Det råder enighet om att skadeståndsansvaret inte kan utsträckas hur långt som
helst och inte till alla oberäknliga eller överraskande följder. Det har varit svårt
att nå enighet när skadeståndsansvaret bryts. (Bärlund m.fl. 2000, 322)

5.8 Principen om full ersättning

Ersättningens belopp räknas ut enligt *principen om full ersättning*. Denna princip
utgjorde en utgångspunkt när SkL stiftades utan att dess innehåll närmare hade
utretts. Den här principen kan presenteras på följande sätt: ”*i skadestånd skall be-
talas det belopp som behövs för att förutsätta den skadelidande i samma ekono-
miska läge som han hade varit i, om skadan inte inträffat*”. Det finns en övre
gräns för ersättningen, den skadelidande får inte uppnå en bättre ställning än han
hade före skadan inträffade. (Bärlund m.fl. 2000, 345)

Den så kallade *differensteorin* används när principen om full ersättning tillämpas.
Med hjälp av teorin beräknar man skadan genom att jämföra två olika händelse-
förlopp, det som verkligen inträffade och ett hypotetiskt händelseförlopp om ska-
dan inte hade inträffat. Förlusten mellan dessa två utgör skadeståndsbeloppet.
(Bärlund m.fl. 2000, 345)

Principen verkar enkel och klar men i verkligheten är det den inte. Det hela grundar sig på en sannolikhetsbedömning, man kan exempelvis bli tvungen att från de förvärvsinkomster man i verkligheten skulle ha fått dra av det som man i verkligheten fått. (Bärlund m.fl. 2000, 345)

Vi antar att en högskolestuderande skadar sig vilket gör att han inte kan få någon arbetsplats. Följande kan vi föreställa oss:

- han på grund av lathet aldrig får färdigt sina studier och endast får tillfälliga arbeten
- han blev färdig med sina studier inom utsatt tid och tjänat inkomster som motsvarar medelnivån inom hans yrke
- han skulle ha blivit en framstående specialist inom sitt fack och höra till dem personer i landet som tjänar mest

Alla dessa och även andra alternativ är möjliga, dock kommer inget av dessa alternativ att förverkligas på grund av att skadan hänt och ligger i vägen för dem alla. Därför blir man tvungen att fastställa ersättningen enligt prövning och ta normala måttstockar som utgångspunkt. (Bärlund m.fl. 2000, 345-346)

Principen om full ersättning fungerar tillförlitligt bara när kostnader som uppnåtts ersätts enligt verifikat. Principen fungerar relativt väl när förluster som uppstått för tiden före ersättningsbeslutet ersätts och när beslutet fattas då verkan av skadan av själva skadan helt har upphört. Vid ersättning av immateriella skador är principen inte till hjälp. Det går inte att förvandla sveda och värk och liknande skador till ett belopp i pengar genom att någon objektiv måttstock iakttas. När ersättningsnivån prövas beaktas ersättningsnivån i liknande fall som avgjorts tidigare. (Bärlund m.fl. 2000, 346)

5.9 Bör den skadelidande visa att han lider?

Kränkande brott kan handla om brott mot frihet, hemfrid eller ära. Dessa brottstyper ger inte upphov till kroppsskador, men ofta ger de upphov till ett själsligt lidande. Lidandet och dess omfattning är olika beroende på brottstyp. Enligt *Kämärräin* skall den skadelidande visa att han lidit skada på grund av ärekränkningen.

I princip vore det tillräckligt om det går att visa att ärekränkningen eller den falska angivelsen varit av den natur att den i allmänhet ger upphov till lidande. (Sisula-Tulokas 1995, 122)

Presumeras ett lidande på grund av brottstypen eller förutsätts det att den skadelidande i förväg tar reda på om brottet förorsakat lidande? Med presumtion menas att lidande uppkommit när den utsatte utsatts för ett visst brott, på samma sätt som sveda och värk presumeras i samband med kroppsskada. (Sisula-Tulokas 1995, 122)

Ofta utdöms även skadestånd för lidande i samband med att straffet utdöms. Det här är ett undantag och inte en regel. Vissa domstolars praxis har kritiserats av advokaterna *Bützow-Salo* på grund av att domstolarna krävt att lidandet skall konstateras genom ett utlåtande av en psykiater. Vanligen har offret inte ett sådan utlåtande eller så vill han inte offentliggöra det. Enligt *Sisula-Tulokas* skulle det exempelvis vara absurt att kräva att offret visar att han lider i någon form med ett intyg i samband med en våldtäkt eller incest. I boken ”Sveda, värk och annat lidande” skriver Sisula-Tulokas att hon inte funnit fall i vilka domstolarna har krävt bevisning för lidande. (Sisula-Tulokas 1995, 123)

5.10 Intressebevakarens skadeståndsansvar

Det viktigaste är att skadan som har åsamkats genom intressebevakningsverksamheten ersätts åt huvudmannen. En skada är till exempel inte en dröjsmålsavgift, som beror på att byrån har mycket arbete att sköta på en gång. (Karikoski 2012)

Intressebevakaren kan bli ersättningsskyldig om en olycka skett (som åsamkat skada, fysisk eller ekonomisk) och försäkring har saknats. (Villman 2012)

Enligt regeringspropositionen är en intressebevakare skyldig att ersätta en skada, som han uppsåtligt eller av oaktsamhet vållat huvudmannen. Även lindrig oaktsamhet utlöser skadeståndsansvar. Skadeståndsansvaret gäller person-, sak- och ekonomisk skada när intressebevakaren vållat skadan i sitt uppdrag. (L om förmyndarverksamhet (442/1999) 45§; RP 146/1998)

Den som producerar en intressebevakningstjänst har principalansvar för skadan som den allmänna intressebevakaren vållar. Det betyder att en allmän intressebevakare inte blir personligt skadeståndsansvarig, om han endast gjort sig skyldig till lindrigt vållande. (RP 146/1998)

Ersättningsanspråket skall endera lyftas under tiden för eller efter intressebevakningen har upphört. Rätten till skadestånd preskriberas inte, även om intressebevakarens befattning dröjer. Efter att intressebevakarens uppdrag är avslutat kan talan väckas åt intressebevakaren. (RP 146/1998)

Talan bör anhängigöras inom ett år från det att förmyndarmyndigheten har överlämnat dokumenten som gäller intressebevakningen till de som är berättigade att få dem. I situationer där intressebevakarens uppdrag har gällt annat än förvaltning av egendomen, görs ingen slutredovisning, i dessa situationer börjar tiden från det att intressebevakaren har givit redogörelsen åt huvudmannen, dennes intressebevakare eller annan person som är berättigad att ta emot det. Om intressebevakaren skadat huvudmannen genom ett brott gäller inte ett år, eftersom det ofta räcker länge innan brottsmålet behandlas i domstolen. När huvudmannen får en ny intressebevakare och den nya intressebevakaren inte väcker talan åt den tidigare intressebevakaren, blir den nya intressebevakaren ansvarig för de skador som huvudmannen utsätts för. Ersättningen kan ännu krävas ett år efter att den nya intressebevakarens uppdrag är slutfört och vidtagit åtgärder som gäller avslutande av intressebevakningsuppdraget. (RP 146/1998)

Ett ersättningsanspråk kan inte lyftas om dokumenten i slutredovisningen redan är skriftligt godkända av den som mottagit dem (exempelvis huvudmannen). Godkännandet måste göras skriftligen, ett muntligt godkännande eller godkännande före tillgång till dokumenten är inte giltigt. (RP 146/1998)

När skadan uppstår i intressebevakningsuppdraget skall ersättningsanspråket hämtas inom tre år. Om ersättningsanspråket stadgas i Lag om förmyndarverksamhet 61§ och Lag av preskription av skulder 7§. Det börjar när slutredovisningen ges och tidpunkten när den börjar beror på om ersättnings grund finns eller inte finns i slutredovisningen. Om grunden för ersättningen dyker upp i redovisningen

börjar preskriptionstiden när magistraten granskat slutredovisningen och gjort eventuella anmärkningar och överlåtit slutredovisningen till den som är berättigad att ta hand om huvudmannens egendom. (Välimäki 2008, 133-134)

Under tiden för intressebevakningen preskriberas inte rätten till skadestånd, fast skadan som berättigar till skadestånd skulle ha framkommit i årsredovisningen. Preskriptionstiden börjar först när intressebevakningsuppdraget är över då huvudmannen fyllt 18 år eller han inte längre förordnas intressebevakare. Det som bör komma ihåg är att byte av intressebevakare inte gör att preskriptionstiden börjar. Om en ny intressebevakare förordnas skall den nya intressebevakaren se till att väcka ett yrkande om skadestånd snarast möjliga för fördröjningen kan orsaka huvudmannen mer rättsförluster. (Välimäki 2008, 134-135)

När intressebevakaren har skadat huvudmannen genom ett brott skall ett yrkande om skadestånd, enligt Lag om preskription av skulder 7§ 3 mom., lyftas under tiden som det går att väcka åtal eller när brottsmålet är under behandling i rätten. (Välimäki 2008, 135)

Det går att avstå från ett yrkande om skadestånd när det grundar sig på ett intressebevakningsuppdrag i enlighet med Lag om förmyndarverksamhet 62§. För att avståendet skall vara giltigt bör det göras skriftligt. Den som är berättigad att ta emot redovisningen endera godkänner intressebevakarens verksamhet eller meddelar att denne inte kommer att kräva ersättning när han fått dokumenten. (Lag om förmyndarverksamhet 60§; Välimäki 2008, 135)

5.10.1 Ansvar gentemot huvudman

Intressebevakaren har skadeståndsskyldighet. Intressebevakaren bör ersätta den skada som han när intressebevakningsuppgiften sköttes har orsakat uppsåtligen eller med vårdslöshet åt huvudmannen. Utgångspunkten är att intressebevakarens skadeståndsskyldighet bedöms från det här och inte med hjälp av SkL. Skadeståndsskyldigheten är inte begränsad till en viss skadetyper, vilket innebär att intressebevakaren är skyldig att ersätta person-, sak- samt förmögenhetsskador. När

intressebevakaren är en allmän intressebevakare tillämpas bestämmelserna i SkL 3:e och 4:e kapitel om skadeståndsskyldighet. (Välimäki 2008, 133)

Intressebevakaren kan skada huvudmannen utan att orsakande av skadan alls hör till intressebevakarens uppgifter. Om det här händer bör skadeståndsansvaret dömas ut enligt allmän skadeståndsrätt. (Välimäki 2008, 133)

I praktiken är det vanligare med situationer för vilka grunden till ersättning inte dyker upp i slutredovisningar. Det kan handla om att intressebevakaren genom oaktsamhet eller med flit har skadat huvudmannen på ett sätt, exempelvis genom att ingå ett hyresavtal i huvudmannens namn som inte är tillräckligt förmånligt för huvudmannen. Intressebevakaren kan också göra skada åt huvudmannen med att vara passiv och inte sköta de uppgifter som han borde. Det kan handla om att intressebevakaren inte söker en förmån som huvudmannen har rätt till (exempelvis pension) eller vidtar sådana åtgärder som är till förmån för huvudmannen. Intressebevakarens uppgift är att ta hand om huvudmannen och sköta hans ekonomiska och personliga angelägenheter. I dessa fall syns grunderna till skadeståndsrätt inte normalt i redovisningen och därför börjar preskriptionstiden när huvudmannen upptäcker skadan eller borde ha upptäckt. (Välimäki 2008, 134; L om förmyndarverksamhet (442/1999))

5.10.2 Ansvar gentemot tredje man

Om intressebevakaren skadar en tredje part i sitt agerande bedöms ersättningsansvaret enligt stadgandena i SkL. I SkL 3 kap. 1§ 3 mom. stadgas om principalansvar. Principalansvaret handlar om när en myndighet har blivit förordnad att sköta ett visst uppdrag och det i skötseln av uppdraget skadar en tredje part. På grund av principalansvar blir den som uppdraget utträttas åt skyldig att ersätta skada. Ansvarret grundar sig på att principalen har rätt att övervaka och handleda uppdragsgivaren och att det som uppdragsgivaren gör kommer till godo för principalen. (Välimäki 2008, 135)

Det skulle gå att tillämpa de bestämmelser som gäller principalansvar i intressebevakningsförhållanden så att huvudmannen kunde bli tvungen att stå för de ska-

dor som intressebevakaren orsakar åt en tredje part. Dock har man borttagit denna möjlighet i Lag om förmyndarverksamhet 45§ 3 mom. på grund av att huvudmannen inte kan effektivt övervaka eller styra intressebevakarens verksamhet normalt. Huvudmannens ersättningsansvar som gäller utanför avtalet är begränsat enbart när det gäller principalansvar som nämns i SkL. I en sådan situation där intressebevakaren har sålt huvudmannens bostad och köparen har rätt till skadestånd på grund av ett fel i bostaden, är huvudmannen skadeståndsskyldig. (Välimäki 2008, 136) Med andra ord kan huvudmannen bli skyldig att ersätta skada som uppstår till följd av intressebevakarens handlande.

5.10.3 Arbetsgivarens och ett offentligt samfunds skadeståndsansvar

När en intressebevakare är en allmän intressebevakare, tillämpas förutom 45§ i Lag om förmyndarverksamhet även kapitel 3 och 4 i skadeståndslagen.

När en arbetstagare förorsakar skada genom fel eller försummelse i arbetet är arbetsgivaren skyldig att ersätta skadan. Med arbetsgivare avses en självständig företagare som fått ett uppdrag, med beaktande av arbetets karaktär, uppdragsförhållandets bestående art samt övriga förhållanden bör jämföras som en arbetstagare. Även kommun, stat och annat offentligt samfund likställs som arbetsgivare när skada har förorsakats genom fel eller försummelse av en person som är i tjänst- eller arbetsförhållande till samfundet i verksamhet eller en skada som förorsakats av en på grund av fel eller försummelse av ett sådant samfunds arbetstagare. Om någon, som på grund av ett förtroendeuppdrag, ett förordnande av myndighet eller en begäran av annan utför ett uppdrag som fastställs med genom eller kan jämföras som ett arbetsförhållande, utfört ett uppdrag utan att vara självständig företagare, vållar skada genom fel eller försummelse då han fullgör uppdraget, är den skyldig att ersätta skadan för den vars räkning uppdraget utförts för. (SkL 3 kap 1§)

”Offentligt samfund är skyldigt att ersätta skada, som förorsakats genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning. Samma skadeståndsskyldighet åligger annat samfund, som på grund av lag, förordning eller bemyndigande i lag handhar offentlig uppgift.” (SkL 3 kap 2§ 1 mom.)

”Ovan i 1 mom. avsett ansvar föreligger för samfundet dock endast om de krav blivit åsidosatta som med hänsyn till verksamhetens art och ändamål skäligen kan ställas på fullgörandet av åtgärden eller uppgifter”. (SkL 3 kap 2§ 2 mom.)

5.10.4 Arbetstagarens och tjänstemans skadeståndsansvar

*”För en skada som en arbetstagare i sitt arbete vållar genom fel eller försummel-
se är han ansvarig i den mån det med hänsyn till skadans storlek, handlingens be-
skaffenhet, skadevållarens ställning, den skadelidandes behov och övriga omstän-
digheter prövas skäligt. Har arbetstagaren gjort sig skyldig till lindrigt vållande,
skall inget skadestånd dömas ut”. (SkL 4 kap 1§ 1 mom.)*

Fullt skadestånd utdömes om skadan har orsakats uppsåtligt, om det ej av sär-
skilda skäl prövas skäligt att skadeståndet nedsättes. (SkL 4 kap 1§ 2 mom.)

En tjänsteman är ansvarig för den skada som han i sin tjänst vållar genom fel eller
försummelse. (SkL 4 kap 2§ 1 mom.)

5.10.5 Förfarande vid händelse av skada

När en skada inträffat skall intressebevakaren på eget initiativ vidta åtgärder för
att reda ut och ersätta skada för huvudmannen. En skada som åsamkats huvud-
mannen i skötseln av intressebevakningsuppdraget får inte kompenseras vid upp-
bärandet av intressebevakarens arvode. Skadeståndets mängd och grund bör fast-
ställas skilt. Intressebevakaren skall yrka på skadestånd åt huvudmannen från sin
arbetsgivare. En intressebevakare bör överväga om skötandet av ärendet kräver en
ställföreträdare, uppenbara fel orsakar inte intressebevakaren jävighet. Justitiemi-
nisteriet avgör alla skadeståndsärenden som gäller justitieförvaltningens byråer. I
praktiken yrkar intressebevakaren på skadestånd för huvudmannen till justitiemi-
nisteriets rättshjälpsenhet. I yrkandet bör framkomma grunderna till skadan, dess
mängd samt huvudmannens uppgifter och kontonummer. Till yrkandet bifogas ett
utlåtande av chefen och annan väsentlig utredning. (Karikoski 2012)

Intressebevakaren och intressebevakningssekreteraren arbetar som ett team. In-
tressebevakningssekreteraren får delegerad makt att själv fatta beslut och har såle-

des ett eget ansvar, men huvudansvaret ligger hos intressebevakaren. Hos båda ligger ett ansvar, men intressebevakaren har det övergripande ansvaret, således större ansvar. (Villman 2012)

5.10.6 Behandling av skadeståndsyrkande

En ändring kommer att göras under hösten 2012 på statens rättshjälpsbyråer enligt justitieministeriets förordning, enligt vilken ett ledande offentligt rättshjälpsbiträde kan avgöra uppenbara skadeståndsärenden med ett maximibelopp på högst 500 euro. Förutsättningen är att tjänstemannen som vållat skadan klart är lindig. Skadeståndsärenden som gäller det ledande offentliga rättshjälpsbiträdet avgörs ändå i justitieministeriet. (Karikoski 2012)

Staten betalar i vanliga fall skadeståndet åt huvudmannen ifall inga andra försäkringar täcker skadan. (Villman 2012)

Yrkande på skadestånd görs åt det ledande offentliga rättshjälpsbiträdet. Det ledande offentliga rättshjälpsbiträdet begär en utredning av ärendet av den intressebevakare, som sköter den ifrågavarande huvudmannens ärenden. Det ledande offentliga rättshjälpsbiträdet utreder ärendet och ger ett bemötande från egen del till justitieministeriet. Skadeståndsärendet behandlas av justitieministeriet. Yrkandet kan vara befogat eller obefogat. Om det är befogat att betala skadestånd och det fastslås att tjänstemannen som vållat skadan, endast var lindrig, betalar justitieministeriet ersättningen. Eftersom skadan var lindrig är intressebevakaren själv inte skadeståndsskyldig utan ersättningen betalas i detta fall av justitieministeriet. (Karikoski 2012)

5.10.7 Klagomål

Huvudmannen styrs till magistraten, när det är fråga om hur intressebevakaren har förfarit i skötseln av intressebevakningsuppdraget i den enskilda huvudmannens ärende. Klagomål gällande tjänstemannens uppträdande, arbetssätten på byrån och dess anträffbarhet riktas till byråns förman (ledande allmän intressebevakare eller ledande allmän rättshjälpsbiträde). Huvudmannen informeras också om att statsrådets justitiekansler och riksdagens justitieombudsman övervakar att tjänstemän i

sin uppgift följer lagen och fullgör sin plikt. I skötseln av uppgiften övervakar de att de grundläggande rättigheterna och de mänskliga rättigheterna förverkligas. (Karikoski 2012)

Huvudmannen själv eller anhöriga kan söka om ersättning. Förmodligen kan vem som helst som känner till ärendet och är bekant med huvudmannen, hjälpa huvudmannen att söka ersättning. Ärendet kan anmälas till magistraten, rättsministeriet eller justitiekanslern. (Villman 2012)

6 SLUTDISKUSSION

Syftet med detta lärdomsprov var, att redogöra för intressebevakarens skadeståndsansvar.

Det fanns ytterst lite litteratur att tillgå gällande intressebevakarens skadeståndsansvar. Om förmyndarverksamheten fanns en del litteratur, men inga rättsfall eller böcker angående endast intressebevakarens skadeståndsansvar. Utgående från den knappa tillgången av material går det att dra slutsatsen att området är lite forskat i. Trots den knappa tillgången på material, anser jag ändå ganska bra ha redogjort för intressebevakarens skadeståndsansvar med det material jag haft att tillgå. Forskningen är huvudsakligen baserad på regeringspropositionen (146/1998), Lag om förmyndarverksamhet (442/1999) samt doktrin.

Intressebevakaren är skadeståndsskyldig. En intressebevakarens skadeståndsskyldighet skall med utgångspunkt dömas enligt Lag om förmyndarverksamhet och inte med hjälp av SkL. Skadeståndsskyldigheten är inte begränsad till en viss skadetyper, vilket innebär att intressebevakaren är skyldig att ersätta person-, sak- samt förmögenhetsskador. Om intressebevakaren skadar huvudmannen utanför uppdraget, döms skadeståndsansvaret ut enligt allmän skadeståndsrätt. Intressebevakaren kan göra skada åt huvudmannen genom att vara passiv och inte sköta de uppgifter som han borde. Det kan handla om att intressebevakaren försummar skyldigheten att söka en förmån som huvudmannen har rätt till eller inte vidtar sådana åtgärder som är till förmån för huvudmannen. Intressebevakarens uppgift är att ta hand om huvudmannen och sköta hans ekonomiska och personliga angelägenheter.

Intressebevakaren kan även åsamka en skada gentemot en tredje part i skötseln av intressebevakningsuppdraget. Huvudmannen kan i normala fall inte övervaka eller styra intressebevakarens verksamhet och kan därmed inte anses skyldig för den skada som intressebevakaren åsamkat en tredje part. Dock kan huvudmannen exempelvis bli skadeståndsskyldig ifall intressebevakaren säljer huvudmannens bostad och ett fel upptäcks i bostaden som berättigar köparen till ersättning.

Ifall en allmän intressebevakare förorsakar en skada genom fel eller försummelse i arbetet blir staten skyldig att ersätta skadan. Ett offentligt samfund är skyldig att ersätta en skada, som förorsakats genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning. Även lindrig oaktsamhet utlöser skadeståndsansvar. Den som producerar en intressebevakningstjänst har principalansvar för en skada som den allmänna intressebevakaren vållar. Det innebär att intressebevakare inte blir personligt skadeståndsansvarig, om han endast gjort sig skyldig till lindrigt vållande. Om en skada förorsakats uppsåtligen, skall fullt skadestånd dömas ut om det inte av särskilda skäl är skäligt att nedsätta skadeståndet. En tjänsteman är alltid ansvarig för den skada, som han i sin tjänst vållar genom fel eller försummelse.

En ändring kommer att göras under hösten 2012 på statens rättshjälpsbyråer enligt justitieministeriets förordning, enligt vilken ett ledande offentligt rättshjälpsbiträde kan avgöra uppenbara skadeståndsärenden med ett maximibelopp på högst 500 euro. Förutsättningen är att tjänstemannen som vållat skadan klart är lindrig. Skadeståndsärenden som gäller det ledande offentliga rättshjälpsbiträdet avgörs ändå i justitieministeriet.

Yrkande på skadestånd görs åt det ledande offentliga rättshjälpsbiträdet. Det ledande offentliga rättshjälpsbiträdet begär en utredning av ärendet av den intressebevakare, som sköter den ifrågavarande huvudmannens ärenden. Det ledande offentliga rättshjälpsbiträdet utreder ärendet och ger ett bemötande från egen del till justitieministeriet. Skadeståndsärendet behandlas av justitieministeriet. Yrkandet kan vara befogat eller obefogat. Om det är befogat att betala skadestånd och det fastslås att tjänstemannen som vållat skadan, endast var lindrig, betalar justitieministeriet ersättningen. Eftersom skadan var lindrig är intressebevakaren själv inte skadeståndsskyldig utan ersättningen betalas i detta fall av justitieministeriet.

Bisyftet är att ge läsaren en uppfattning om vad intressebevakning innebär och på basis av detta kunna fungera som en privat intressebevakare.

Den bristfälliga forskningen som gjorts inom området öppnar upp för vidare mera omfattande forskning.

KÄLLFÖRTECKNING

Lagar

Aktiebolagslag 624/2006.

Finlands grundlag 731/1999.

Förvaltningslag 434/2003.

Kommunallag 365/1995.

Lag om förmyndarskap 34/1898.

Lag om förmyndarverksamhet 442/1999.

Lag om intressebevakningsfullmakt 648/2007.

Lag om offentlighet i myndigheternas verksamhet 621/1999.

Lag om ordnande av intressebevakningstjänster i förmyndarverksamheten 575/2008.

Lag om registrerat partnerskap 950/2001.

Lag preskription av skulder 728/2003.

Samisk språklag 1086/2003.

Skadeståndslag 412/1974.

Språklag 423/2003.

Regeringspropositioner

Regeringspropositionen för förmyndarverksamhet 146/1998.

Böcker

Bärlund, J. & Nybergh, F. & Petrell, K. 2000. Finlands civil- och handelsrätt En introduktion. Helsingfors. Juristförbundets förlag.

Sisula-Tulokas, L. 1995. Sveda värk och annat lidande. Saarijärvi. Juristförbundets förlag.

Sisula-Tulokas, L. 2012. REN EKONOMISK SKADA. Vanda. Lakimiesliiton kustannus.

Tornberg, J. 2012. Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu. Rovaniemi. Lapin yliopistokustannus.

Virtanen, P. 2011. Vahingonkorvaus Laki ja käytännöt. Borgå. Edita Publishing Oy.

Välimäki, P. 2008. Holhoustoimen pääpiirteet. Helsingfors. WSOY.

Elektroniska publikationer

Befolkningsregistercentralen. Befolkningsdatasystemet. Registret över förmynderskapsärenden. 2012. Hänvisat 23.11.2012.
<http://www.vrk.fi/default.aspx?id=194>

Demens. 2011. Hänvisat 19.10.2012.
http://www.netdoktor.se/neurologi/?_PageId=536

Demens. Vårdguiden Stockholms läns landsting. 2011. Hänvisat 19.10.2012.
<http://www.varldguiden.se/Sjukdomar-och-rad/Omraden/Sjukdomar-och-besvar/Demens/>

Statistikcentralen. Antalet döda av demens mer än fördubblats under senaste 20 år. 2010. Hänvisat 20.10.2012. http://www.stat.fi/til/ksyyt/2009/ksyyt_2009_2010-12-17_tie_001_sv.html

Statistikcentralen. Befolkning efter ålder och kön 2030, prognos 2012. 2012. Hänvisat 20.10.2012. http://www.stat.fi/til/vaenn/2012/vaenn_2012_2012-09-28_kuv_003_sv.html

Statistikcentralen. Befolkning efter ålder och kön 2050, prognos 2012. 2012. Hänvisat 20.10.2012. http://www.stat.fi/til/vaenn/2012/vaenn_2012_2012-09-28_kuv_004_sv.html

Svenska Akademiens ordlista. 2012. Hänvisat 12.12.2012.
http://www.svenskaakademien.se/svenska_spraket/svenska_akademiens_ordlista/aol_pa_natet/ordlista

Zetterström, S. 2004. Skadeståndsrätt. Hänvisat 3.12.2011.
<http://www.ur.se/mb/pdf/Texter/Skadestandsratt-allmant.pdf>

E-post

Karikoski, A. 2012. Ledande allmän intressebevakare. Email anne.karikoski@oikeus.fi 4.12.2012. Utskriven 4.12.2012.

Villman, P. 2012. Allmän intressebevakare. Email petra.villman@oikeus.fi 5.12.2012. Utskriven 12.12.2012.

Andra publikationer

HD: 1998: 67

HD: 1998: 80

HD: 2001: 58

HD: 2001: 121

HD: 2005: 66

HD: 2007: 23

PERSONUPPGIFTER	Uppgifter om föreslagen intressebevakare		
	Släktnamn och förnamn	Personbeteckning	
	Adress och telefonnummer		
	E-postadress		
NÄRSTÄENDE SLÄKTING ELLER PERSON SOM HAR UPPGIFTER OM PERSONEN SOM ÄR I BEHOV AV INTRESSEBEVAKNING	Kontaktuppgifter		
	Släktnamn och förnamn	Personbeteckning	
	Adress och telefonnummer		
	E-postadress		
	Släktnamn och förnamn	Personbeteckning	
	Adress och telefonnummer		
	E-postadress		
	Släktnamn och förnamn	Personbeteckning	
	Adress och telefonnummer		
	E-postadress		
	ANMÄLARENS UPPGIFTER OM INTE SAMMA PERSON SOM ÄR I BEHOV AV INTRESSEBEVAKARE	Släktnamn och förnamn	Personbeteckning
		Adress och telefonnummer	
E-postadress			
DATUM OCH UNDERSKRIFT	Datum (ort och tid)	Underskrift och namnförtydligande	
BILAGOR	☐ Skarutlåtande, om det finns till förfogande ☐ Uppgifter om föreslagen intressebevakare/ samtycke till förordnande till intressebevakare		

Töm blanketten

Mata ut